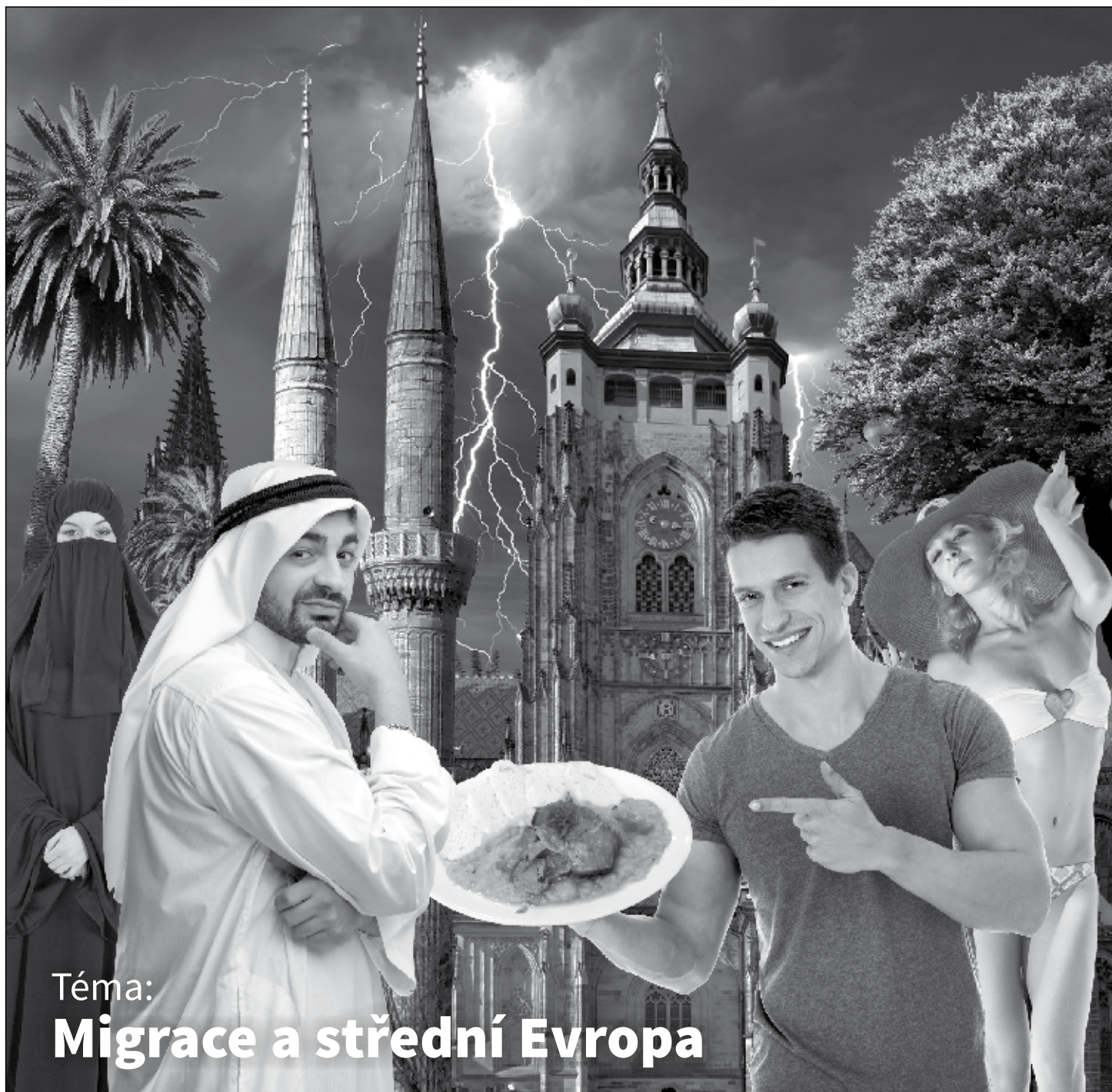

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

1. číslo | ročník VI. | únor 2017 | cena 25 Kč

Téma:

Migrace a střední Evropa

**Čeká nás úsvit
přímého babišismu?**

**Pestrobarevný svět
Nízkých Beskyd**

■ Úvodník

Evropa běží o život (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
--	---

■ Česko

Úsvit přímého babišismu (<i>Antonín Berdych</i>)	4
Promarněná šance české pravice (<i>Tomáš Fošum</i>)	5

■ Střední Evropa

Německo v době postfaktické (<i>Marie Chrásková</i>)	7
Slovensko předsednictví promarnilo (<i>Marián Balázs</i>)	9
V Rakousku míchají kartami nové tváře (<i>Miroslav Šepták</i>)	10
Boj o chorvatské rafinerie (<i>Petr Zenkner</i>)	12

■ Téma: Migrace a Střední Evropa

Polsko se mění i bez uprchlíků (<i>Wojciech Hofmański</i>)	13
Mezi Českem a Balkánem: Když ještě Čechům nevadili muslimští uprchlíci (<i>Tomáš Jungwirth</i>)	14
Migrace jako nástroj hybridní války (<i>Ondřej Šlechta</i>)	16
Migrace ve střední Evropě včera a dnes. A zítra? (<i>Jan Holovský</i>)	18

■ Polská literární reportáž

Oko reportéra míří do středu (<i>Lucie Zakopalová</i>)	21
Zrno a krev. Po stopách křesťanů na Blízkém východě – ukázka z knihy (<i>Dariusz Rosiak</i>)	23
Kdo nepřijme muslima, bude mít problém i s křesťanem (<i>Lucie Zakopalová</i>)	26

■ Kultura

Szilárd Borbély: kousek baroka v dnešním světě (<i>Alena Mikolášková</i>)	27
Pamatuj na smrt? Dnes už to neplatí (<i>Marie Jüptner Medková</i>)	28
Normalizace polským očima: Zlomení národa pomocí filmové kamery (<i>Łukasz Kołtuniak</i>)	29

■ Historie

Disent v ženském rodě (<i>Anna Plasová</i>)	31
---	----

■ Zraněná města

Nízké Beskydy: Pestrobarevný svět ve stínu sousedních hor (<i>Michal Lebduška</i>)	33
--	----

Demokratický střed

1/2017, vydáno v únoru 2017, ročník VI.

adresa: Petr Zenkner, Koněvova 240, 130 00 Praha 3,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Ladislav Havelka

Jan Jüptner, Kateřina Hamplová, Pavel Cechl, Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Aleš Orlík, logo: LUSEL

vydavatel: občanské sdružení Demokratický střed

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Před uprchlickou krizí jsme v *Demokratickém středu* svým způsobem sami utíkali. Ne, že bychom o ní vůbec nepsali, ale zdráhali jsme se z ní udělat hlavní téma čísla. Důvodů bylo několik. Jednak se jí zabývali skoro všichni, jednak se hlavně v roce 2015 vyvíjela hodně dynamicky, takže než jsme číslo vytiskli, články týkající se migrace už byly zastaralé. Nyní, když se situace alespoň zdánlivě uklidnila, přichází náš čas. Nelze ovšem zamlčet, že naše předchozí otálení mělo ještě jeden důvod. Na redakčních radách se totiž debaty o uprchlické tematice poměrně vyhrocovaly. Čímž jsme mimochodem sami sobě dokázali, že nejsme odtrženi od zbytku českého lidu, byť se redakční rady konají v jedné nejmenované pražské kavárně...

Vyhrocenost debat o uprchlické krizi pramení ze samé podstaty tohoto tématu, jež není černobílá. Jenže v podobných krucióálních otázkách lidé právě černobíle postoje rádi zastávají a nechtějí slyšet rozumné argumenty druhé strany. Například takzvaní vítači jako by neviděli, že demonstrativně otevřená náruč zve další a další zástupy do Evropy, kam se všichni chudí a potřební tohoto světa bohužel nevejdou. Dále často přehlížejí fakt, že soužití většinové sekulární společnosti a početné muslimské komunity přináší leckde výrazné problémy, jež ani náhodou nelze klást za vinu jen té většině. Naopak „odmítači“ si nechtějí připustit, že ani teroristické útoky páchané přistěhovalci původem z Blízkého východu neopravňují Evropany k zavírání hranic před válečnými běženci z islámských států. Solidarita není pouze název slavných polských odborů, je to i projev normálního lidského chování, které se navíc z dlouhodobého hlediska většinou vyplácí. Když někomu pomůžu, je pravděpodobné, že on zase pomůže mně.

Evropa běží o život

Slovo solidarita se během největšího náporu uprchlické krize skloňovalo nejen v souvislosti s prchajícími, ale hlavně s ohledem na chování některých členských zemí EU odmítajících přerozdělování uprchlíků z přetížených unijních států. Je celkem pochopitelné, že se střeoevropský region včetně Česka dodnes staví proti povinným kvótám na uprchlíky. Zavání to diktátem a navíc v schengenském prostoru lze obtížně utečence proti jejich vůli někde držet. Co však rozum příliš nebere, je povýšenecké a hlavně těžce nesolidární vystupování některých střeoevropských představitelů. Nejde o to, že by si kroky evropských institucí nebo německé kancléřky Angely Merkelové občas nezasloužily tvrdou kritiku. Nejprve však v případě takové živelní události, jako byla valící se uprchlická vlna v roce 2015, musím nabídnout pomocnou ruku, a až pak bouchat pěstí do stolu a vyčítat ostatním, co udělali špatně. Jiný přístup je neprozíravý i z čistě prospěchářského hlediska.

Téma migrace má totiž sílu Evropskou unii zničit, což přes všechny její vady není vůbec v našem zájmu. Svět kolem nás se po bezstarostných devadesátých letech stává nebezpečnějším. Vedle hrozícího „stěhování národů“ a islamistických teroristických útoků se také vzrůstá ruský imperialismus. V době vzniku těchto řádků se znovu rozhořely boje na východě Ukrajiny. Rusko za agresi vůči této zemi nebylo příliš potrestáno, jeho apetit roste, a přesto se s ním někteří nezodpovědní západní lídři chtějí bratřit. Kdyby se EU rozpadla, může desetimilionové Česko jednat jako rovný s rovným s velkými státy typu Německa nebo právě Ruska? Těžko. Poučení bychom našli v historii habaděj.

Tomáš Fošum

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Nejsme financováni z grantů, každý předplatitel je pro nás důležitý

- ☛ Roční předplatné (4 čísla) i s poštovním za 180 Kč
- ☛ Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz
- ☛ Číslo účtu: **2400332468/2010**

Úsvit přímého babišismu

Na podzim se konají sněmovní volby, jež pravděpodobně dovrší proměnu českého polistopadového politického systému. Jejich výsledky lze odhadnout již nyní a pro kdysi dominantní strany to nevypadá vůbec dobře. Bud' se po volbách spojí s oligarchou a zaniknou, anebo svedou tvrdý boj o přežití v opozici.

V minulosti se mnohokrát ukázalo, že odhadnout téměř rok dopředu výsledky voleb je v Česku takřka nemožné. Na druhou stranu však zdejší stranické prostředí vykazuje v poslední době značnou stabilitu. Sobotkova vláda svůj mandát téměř jistě dokončí, nikdo z hlavních politických lídrů není ve své pozici ohrožen. Předpovídání výsledků se tak může opírat o poměrně pevné základy. Do kampaně sněmovních voleb sice obsahově zasáhne i blížící se volba prezidenta v lednu 2018, ale ta na výsledek podzimního klání a následné vyjednávání o vládě velký vliv mít zřejmě nebude.

Vyhraje Babiš, nebo zázrak

Jak to tedy v říjnu nejspíš dopadne? Hlavním kandidátem na drtivé vítězství je hnutí ANO Andreje Babiše. Tomu se povedlo vytvořit si virtuální image pracovitého „nepolitika“ pronásledovaného médií a „tradičními“ politiky. Ustál všechny kauzy a skandály spojené s ním či jeho kolegy. Neublížil mu ani celkově slabý výkon jeho hnutí na komunální úrovni ani excesy a problematiku působení některých ministrů ANO ve vládě. Pokud se nestane zázrak, vítěz voleb je zřejmý už nyní.

*Bude se Andrej Babiš smát i po říjnových sněmovních volbách?
Foto: Tomáš Fošum*

Konkurenční ČSSD se nachází v daleko horší kondici. Na březnovém sjezdu pravděpodobně obhájí předsednickou funkci premiér Bohuslav Sobotka a revoluce se neočeká-

vá ani na postech místopředsedů. Preference sociální demokracie jsou však hluboko pod dvaceti procenty a poměrně zoufalé pokusy Lidového domu to změnit se míjejí účinkem. Krátce po volební porážce v krajských volbách oznámil Sobotka útok na městské voliče, ten ovšem skončil dříve, než začal. Později strana s ohledem na sněmovní volby deklarovala posun doleva a snahu oslovit svůj tradiční elektorát, tedy pravý opak původního Sobotkova plánu. Velká catch-all party nemá o těchto věcech veřejně mluvit, má je dělat. ČSSD však postrádá autenticitu, důvěryhodnost i silného lídra. Pokud se jí podaří překročit dvacetiprocentní hranici, bude to pro ni úspěch – na vítězství však velmi pravděpodobně nedosáhne.

Třetí koaliční strana, lidovci, se překvapivě drží vysoko nad pětiprocentním prahem nutným pro vstup do Sněmovny a pomýšlí dokonce na dvouciferný výsledek. Předseda KDU-ČSL Pavel Bělobrádek se těší silné podpoře, celkově lze situaci ve straně označit za stabilní. I proto první místopředseda Marian Jurečka po určitém váhání odmítl kandidovat proti Bělobrádkovi na květnovém stranickém sjezdu. Pokud se lidovci spojí před volbami s hnutím STAN, mohou se stát významnou a žádanou politickou nevěstou.

Naopak demokratická parlamentní opozice je ve velmi špatné kondici. ODS a TOP 09 nedokázaly přesvědčit své bývalé voliče, aby jim odpustili kauzy z let minulých, a moc nových příznivců nezískaly. Navíc ostrá kritika vlády není tolik účinná ve chvíli, kdy se hlavní politický boj odehrává uvnitř vládní koalice, mezi ANO a ČSSD. Přesto lze pozorovat viditelné rozdíly: zatímco ODS v průzkumech dosahuje okolo deseti procent, TOP 09 naopak balancuje na prahu sněmovny. Pro stranu Miroslava Kalouska tedy bude úspěch, pokud se do sněmovny vůbec dostane, ODS pomýšlí i na vyšší mety. Co se týká komunistů, okamurovců a dalších stran, zatím se zdá, že na sestavování vlády nebudou mít vliv.

Jakou vládu budeme na podzim mít?

Můžeme-li odhadnout volební výsledky, lze spekulovat i o vládě, která z nich vzejde. Různé vládní kombinace už nyní představují důležité téma jak pro mnohé voliče, tak pro politiky. Volič zvažuje, komu svým hlasem vlastně dopomůže k moci. A politik si pro změnu dává pozor, aby si on a jeho strana zcela neuzavřeli cestu do vládních křesel.

Téměř ve všech myslitelných kombinacích míří do čela vlády Andrej Babiš. Dosáhne-li jeho hnutí třiceti a více procent, bude téměř nemožné jej z povolebního řešení vynechat. Naopak lze čekat, že to bude právě on, kdo si bude moci z různých partnerů vybírat.

Ideálním řešením by pro Babiše byla jednobarevná vláda, která by se ve sněmovně opírala o podporu „napříč politickým spektrem“, což v praxi znamená „opoziční smlouvu“ s některou partají komunisty nevyjímaje. V této souvislosti stojí za pozornost, jak se ANO odmítá vůči KSČM ostřeji vymezit. Zatím ale vše nasvědčuje tomu, že volební výsledky ani ostatní strany Babišovi sestavit menšinovou jednobarevnou vládu nedovolí.

Druhou variantu představuje koalice ANO s poraženou a poníženou ČSSD. Pokud socialisté prohrají, jistě se rychle a rádi zbaví předsedy Sobotky. Bez jasného lídra vypukne v Lidovém domě boj o moc a pro Babiše nebude obtížné se s vybraným nástupcem dohodnout. Autorovým favoritem na tuto „háčovskou“ roli je ministr zahraničí Lubomír Zaorálek, který nejspíše ochotně udělá ledacos, aby si Černínský palác udržel. Tam rozhodně nebude Andreji Babišovi překážet. Tato varianta by ve střednědobém výhledu ČSSD zničila.

Pokud se ČSSD vzepře a odejde do opozice, nabízí se pravicové řešení. V ODS sílí hlasy po tom dostat se co nejdříve k moci. Bude-li schůdná varianta vlády ANO, lidovců a ODS, asi se o ni Babiš pokusí. Dilema, zda na takovou nabídku kývnout, bude pro kdysi dominantní stranu možná otázkou poslední. Stejně jako v předchozí variantě pro ČSSD by totiž toto řešení bylo i pro ODS nejspíš smrtelné. Jediným, komu by tato koalice pomohla, je Miroslav Kalousek, jenž roli jediného pravicového lídra opozice se svou TOP 09 jistě hravě zvládne.

Čtvrtou kombinací je vláda bez ANO, tedy koalice všech proti Babišovi. O ní již otevřeně mluví Kalousek, když volá po odporu demokratických stran vůči vládě jednoho oligarchy. Jedná se zároveň o v podstatě jedinou možnost, jak si může Bohuslav Sobotka zachovat premiérské křeslo. O to více se jeví jako problematické jeho rozhodnutí posilovat před volbami levicovou rétoriku. Nesourodé spojení tří (či spíše čtyř) stran by však bylo pro Babiše v opozici poměrně snadným soustem.

Nová podzimní realita

Úmysly, preference či plány hlavních aktérů lze sledovat podle obsahu kampaně. Například „boj za demokracii“ je plánem Miroslava Kalouska na smír s ČSSD a vytlačení Babiše. ODS zase musí volit, který ze dvou prvků současné „agro-socialistické vlády“ jim vadí více a před nímž voliče svým případným angažmá ve vládě zachrání. Nejpohodlnější roli mají tradičně lidovci, kteří budou trpělivě vyčkávat na své budoucí partnery. Vědí, že se dokáží domluvit.

Nahlédnutí do nejreálnějších z možných politických scénářů ukazuje, že Českou republiku čeká od podzimu 2017 nová éra – definitivní konec dominance původních polistopadových politických stran. Odmyslíme-li si nesmírná rizika (což jde velmi těžko) spojená s kumulací politické, ekonomické a mediální moci v rukou jednoho člověka, tedy Babiše, lze najít i určitá pozitiva.

Odstřížení tradičních struktur od moci bude příležitostí pro oslabení škodlivých „neformálních vazeb“, jak se eufemisticky označuje český klientelismus. Je nejvyšší čas si připustit, že Babišem tepaný „matrix“ má reálnou podstatu. Určitá karanténa ODS i ČSSD rozhodně prospěje, pokud ji ovšem přežijí.

Mocenský systém ANO stojí pouze na svém tvůrci, je nepřenositelný a již ve způsobu svého vzniku má zakódován i svůj konec. Až se jednoho dne éra slovenského oligarchy v české politice uzavře, snad si budeme výhod tradičních politických stran více vážit. A samy strany si lépe ohlížejí, co jejich členové se svěřenou mocí činí.

Antonín Berdych

Promarněná šance české pravice

Prakticky od začátku devadesátých let se objevují úvahy o integraci české pravice. Jenže zatímco v minulosti nedávaly příliš smysl, současná politická situace po jednotném postupu středopravicových sil volá. Pochopil to šéf TOP 09 Miroslav Kalousek, jehož návrh na společnou kandidaturu ve volbách však ODS odmítla. A to může mrzet nejen pravicové voliče.

Miroslav Kalousek zvedl prapor sjednocení pravice s tím, že se jedná o její jedinou šanci jak zvítězit v letošních sněmovních volbách. Pokud se pravicové síly nesjednotí, budou jednotlivé strany podle šéfa TOP 09 po volbách soutěžit, kdo se stane juniorním partnerem ve vládě oligarchy Andreje Babiše.

Kalouskova iniciativa z konce minulého roku měla dvě fáze. Nejprve vybídl k jednotnému postupu jak ODS, tak KDU-ČSL. Šéf lidovců Pavel Bělobrádek návrh okamžitě odmítl se zdůvodněním, že voliči a členové KDU-ČSL mají se svým někdejšími předsedou Kalouskem dodnes problém. Lídr ODS Petr Fiala ale tento nápad hned nezavrhl. Proto o pár týdnů později šéf TOP 09 občanským demokratům nabídl, aby šli do voleb společně, a to i bez lidovců. Nakonec však byl odmítnut i podruhé.

První varianta zahrnující KDU-ČSL příliš smyslu nedávala, neboť lidovci díky své středové pozici střídavě spo-

lupracují s demokratickou levicí i pravicí. Mnozí jejich tradiční voliči z venkova by proto nemuseli hlasovat pro kandidátku, na níž by byli pravičáci a městští liberálové z ODS a TOP 09. Daleko větší smysl proto má pro KDU-ČSL plánovaná aliance se Starosty a nezávislými (STAN), neboť se obrací prakticky na stejné voliče.

Zatímco snaha zapojit do sjednocování pravice i lidovce působila až moc rozkročeným dojmem, druhá Kalouskova nabídka adresovaná už jen občanským demokratům byla namístě. Obě strany více spojuje, než rozděljuje. Podobně jako lidovci a Starostové i TOP 09 a ODS spolu bojují o stejné voliče. Navíc obě strany od pádu své společné vlády v roce 2013 chřadnou.

Nečekané následky jednoho plánu

Kromě strachu straníků o místa na kandidátkách právě vzpomínky na společné vládnutí bližší spolupráci ODS a TOP 09 brání asi nejvíce. Kdysi v pravé části politického spektra dominantní ODS nemůže Kalouskovi zapomenout, že po nečekaném úspěchu TOPky ve volbách v roce 2010 šel coby koaliční partner občanským demokratům po krku.

Odkákal si to například ministr obrany Alexandr Vondra, nepřímou namočený do korupční kauzy ProMoPro,

Pokračování na str. 6

Pokračování ze str. 5

kerou Kalousek jako ministr financí pomocí Finančního analytického útvaru značně rozdmýčoval. Na druhou stranu Vondra předtím zase dával silácky najevo, jak v rámci svého resortu na Kalouska, jehož někdejší působení na obraně je dodnes opředeno temnými legendami, něco najde. Zkrátka ODS a TOP 09 si nemají co vyčítat. Boj o pozici jedničky na pravici ani jedna strana nevedla v rukavičkách.

Je tak ironií osudu, že v roce 2009 Miroslav Kalousek a Karel Schwarzenberg zakládali TOP 09 v souladu s tehdejšími představy ODS Mirkem Topolánkem. Kamarádi Kalousek a Topolánek plánovali, že obě strany budou koexistovat podobně jako německá koalice CDU-CSU, přičemž cílem TOP 09 bylo pochyťat středopravicové voliče, kteří měli s ODS z nějakého důvodu problém. Jenže tento plán nevyšel, protože v rámci ODS – stejně jako letos – převážil záměr kandidovat samostatně. Navíc občanskí demokraté pár měsíců před volbami nahradili Topolánka Petrem Nečasem, jenž si s Kalouskem ani zdaleka tak nerozuměl, načež mezi sebou obě strany začaly tvrdě soupeřit.

Často se zdůrazňuje, že ODS se od proevropské TOP 09 odlišuje euroskepticismem, což prý brání jejich užší spolupráci. Do určité míry jde o nafouknutou bublinu, neboť na jedné straně ani Miroslava Kalouska nelze považovat za nějakého „hurá Evropana“, který by tlačil na další prohlubování evropské integrace bez rozmyslu, a na stranu druhou špičky ODS oficiálně tvrdí, že Unii opouštět nechtějí. Ostatně sám Kalousek v jednom novinovém rozhovoru občanským demokratům v rámci politických námluv vzkázal: my chceme euro, vy ne, ale v rámci kompromisu se shodneme, že Evropská unie potřebuje reformu, tak se pojdme na nějakém jejím návrhu dohodnout.

Stín rodiny Klausových

Nelze ovšem zastírat, že v ODS stále částečně přežívá odkaz jejího zakladatele Václava Klause. Ten prospěšnost členství v Unii vždy zpochybňoval, byť nikdy zcela jednoznačně neřekl, že bychom do EU neměli vstupovat, respektive že bychom z ní měli dnes vystoupit. To Václav Klaus junior, jehož pozice v ODS sílí, je mnohem přímější než otec. Podle Klause mladšího bychom měli z Unie „vypadnout“, dokud je čas. Lidé typu Václavů Klausů se radují z každého neúspěchu EU, tleskají tudíž brexitu i novému americkému prezidentovi Donaldu Trumpovi, jenž očekává její další rozpad.

V ODS se vedle euroskepticismu setkáváme i s dalším Klausovým dědictvím, a sice sektářským vnímáním pravice, kdy pravice je to, co si myslí Václav Klaus senior. Pravicákem tedy nikdy nemůže být například zastánce Evropské unie, „pravdoláskář“ (někdo, kdo má rád Václava Havla) nebo člověk s ekologickým cítěním. Klausovu školu má evidentně například současná první místopředsedkyně ODS Alexandra Udženija, jež nepovažuje TOP 09 za pravice stranu, protože v krajských volbách kandidovala v Jihomoravském kraji společně s hnutím Žít Brno. Taková hrůza!

Předseda Petr Fiala by zase nemohl v rakouských volbách podporovat „levicového kandidáta“ Alexandra Van

der Bellena, a hlasoval by nejspíše pro „mnohem více přijatelného“ Norberta Hofera. Tedy pro člověka, který dělal ideologa rakouským Svobodným už za Jörga Haidera a jehož strana nedávno navázala oficiální družbu se stranou Vladimira Putina Jednotné Rusko. Fiala asi zapomněl na své billboardy s heslem „Patříme na Západ, ne na Východ!“.

Mirek sjednotitel

Pokud by mělo v ODS převážít výše popsané „klausovské“ vidění světa, pak by ovšem případné spojenectví s TOP 09 nefungovalo. Občanští demokraté by si ale v tom případě měli uvědomit, že se už jen sotva mohou znovu stát třicetiprocentní stranou. V dobách své největší slávy totiž dokázali oslovovat jak konzervativní, tak liberální, proevropské voliče. Vlastně těch proevropských voličů měla strana vždy nejvíce ze všech. Platilo to jak za předsednictví ještě zdaleka ne tak vyhraněného Václava

Podle volebních výsledků je Mirek Topolánek nejúspěšnějším lídrem v historii české pravice.

Foto: Wikimedia Commons/Hynek Moravec

Klause v 90. letech, tak především za Mirka Topolánka, který v roce 2006 přivedl stranu k rekordnímu volebnímu zisku pětácti procent hlasů.

Topolánkovi se tehdy povedlo pravici de facto sjednotit, když se žádný další pravice subjekt, nepočítáme-li středové lidovce, do Sněmovny nedostal. Navzdory suverénnímu vítězství tak ODS neměla vhodné partnery pro sestavení většinové středopravicové vlády. I to vlastně vedlo k myšlence na vznik TOP 09, která by s občanskými demokraty kooperovala.

Topolánek se v čele strany řídil heslem „tvrdé jádro, měkký obal“, což vyústilo v návrat části „pravdoláskářských“ voličů, kteří na začátku 90. let volili ODS jako hlavní reformní sílu v zemi a zanevřeli na ni po vyhocení vztahů mezi Václavem Havlem a Václavem Klausem. Mirek Topolánek chápal, že aby jeho strana vládla, potřebuje i Havlovy městské liberály, s nimiž se jasně shoduje v nejdůležitějších věcech typu prozápadní zahraniční politiky.

„Pravdoláskářský“ tábor se v posledních letech hlavně kvůli osobě bývalého Havlova spolupracovníka Karla Schwarzenberga přimkl k TOP 09. I proto by spojení sil ODS s TOP 09 ve snaze navázat na dřívější úspěchy pravice

opírající se o liberální i konzervativní voliče dávalo smysl. Dříve, když ODS byla velkou stranou a potřebovala především potenciálního koaličního partnera, by sjednocování pravice představovalo zbytečný krok. Jenže dnes obě strany skomírají, v preferencích málokdy překročí hranici deseti procent. Obě navíc působí v očích voličů opotřebeně.

Vytvoření nového pravicového projektu, jenž by umožnil přitáhnout na kandidátky i zajímavé osobnosti zvenčí, by bylo šancí na nový začátek. I s ohledem na volební systém zvýhodňující větší strany by se jednotný postup vyplatil. Kdyby totiž společná kandidátka získala například šestnáct procent, brala by více mandátů, než když občanští demokraté a TOPka získají po osmi procentech.

Zachraň se, kdo můžeš

Miroslav Kalousek má navíc pravdu, že se nenacházíme v normální situaci. Andrej Babiš coby premiér dostane příležitost posunout svůj již nastartovaný oligarchický projekt zvaný Česká republika na podstatně vyšší úroveň. Momentálně to vypadá tak, že mu bude ve volbách stačit být první na pásce a vybírat si z menších stran ty mocensky nejvíce lačné a zároveň nejvíce ohebné. Babiš může vládnout s kýmkoliv, nějaké zdůvodnění si vždycky najde.

Jestliže by se Babiš opravdu stal ministerským předsedou, je v zájmu české liberální demokracie, aby demokratická opozice byla ve Sněmovně co nejsilnější. Jako budoucí hráz proti oligarchovi, s nímž momentálně sedí ve vládě, se snaží prezentovat ČSSD v čele s premiérem Bohuslavem Sobotkou. Jenže v případě pravděpodobné volební porážky sociální demokraté svého předsedu svrhnu a do čela se postaví nejspíše někdo, kdo se v zájmu „stability“ s Babišem rád domluví. Navíc Sobotka je známý svými názorovými a programovými veletoci a spoléhat na něj moc nelze. I kdyby se však sociální demokracie vzchopila, sama na Babišovo pseudohnutí ANO stačit nebude.

Proto by vedle demokratické levice a středové aliance kolem lidovců a Starostů měla být ve Sněmovně výrazně zastoupena i demokratická pravice. Společný projekt ODS a TOP 09 posílený o výrazné osobnosti a vybavený propracovaným, dobře prezentovaným programem by její šance na úspěch podstatně zvýšil. Místo toho se zřejmě opět staneme svědky boje o prvenství na pravici. Tentokrát se však bohužel zřejmě nebude hrát o titul, ale o záchranu.

Tomáš Fošum

Německo v době postfaktické

Západní svět v současnosti fascinují termíny jako postfaktický, fake news, dezinformace nebo hybridní válka, které popisují stejný fenomén – šíření nepravdivých zpráv především prostřednictvím internetu. Některé státy jsou ve snaze potírat tento jev mnohem dále než jiné. Platí to především pro Německo.

Spolková republika má již nyní velmi přísná pravidla určující, co se smí a nesmí publikovat. Ke vzniku zákonodárství trestajícího nabádání k nenávisti či popírání holocaustu vedla Německo jeho historie, zejména pak pocit viny za druhou světovou válku. Nicméně vzhledem k obrovskému množství příspěvků na internetu se dnes dodržování těchto pravidel obtížně vynucuje.

Globální testování na Německo

Již v září 2015, kdy většina politiků obsah sociálních sítí ještě neřešila, unikl do médií záznam rozhovoru mezi Angelou Merkelovou a šéfem Facebooku Markem Zuckerbergem. Kancléřka při setkání konaném během zasedání OSN na amerického byznymena naléhala, aby jeho společnost se šířením nenávistných komentářů začala něco dělat. Na otázku Merkelové „Pracujete na tom?“, reagoval Zuckerberg slovy, že „ještě musíme nějaké věci pořešit“. V té době se kancléřčina iniciativa dávala do kontextu s nenávistnými reakcemi na migrační vlnu směřující do Německa.

Následně uzavřel německý ministr spravedlnosti Heiko Mass s provozovateli Facebooku, YouTube a Twitteru dohodu, v níž se zavázali, že budou nenávistný obsah mazat do čtyřadvaceti hodin. Facebook zjevně nebral ujednání

na lehkou váhu. Svědčí o tom i jeho dohoda se společností Bertelsmann, která dostala za úkol monitorovat a mazat nenávistné posty pocházející z Německa. Podle údajů týdeníku *Der Spiegel* společnost najala za tímto účelem více než sto pracovníků. Současně Facebook spustil informační kampaň pro veřejnost věnovanou dané problematice.

Když se hodnotilo, jak se dohoda plní, vyšlo v září 2016 najevo, že neaktivnější byl Facebook – v dané časové lhůtě odstranil 46 procent nelegálního obsahu. Oproti tomu YouTube vymazal jen deset procent, Twitter pak dokonce pouhé jedno procento.

Maas se následně nechal opakovaně slyšet, že pokud sociální sítě nebudou odstraňovat alespoň sedmdesát procent nenávistných příspěvků, navrhne do března 2017 legislativu, která jim to přikáže. Internetovým firmám by pak hrozila v případě neplnění dohody pokuta až do výše půl milionu eur (13,5 milionu korun).

Výše zmiňovaný vývoj vedl americký deník *New York Times* v listopadu 2016 ke konstatování, že „Německo se stalo důležitým místem globálního testování toho, jak nastavit politiku pro sociální sítě, co bude povoleno publikovat on-line a jak reagovat na nevhodný či ilegální obsah“. Němečtí politici podle něj vyvíjejí na Facebook silnější tlak než představitelé jakéhokoliv jiného západního státu.

Kyberválky na sociálních sítích

Zatímco rok 2015 byl ve znamení potírání nenávistných zpráv na internetu, v následujícím roce se pozornost přesunula k jinému fenoménu – šíření falešných zpráv. V listopadu 2016 varovala kancléřka Angela Merkelová, že Rusko se může pokusit prostřednictvím kyberútoků

Pokračování na str. 8

Pokračování ze str. 7

a dezinformací ovlivnit německé parlamentní volby plánované na podzim 2017.

Krátce před tím obvinila Moskvu z ovlivňování americké volební kampaně Obamova administrativa. Před nárůstem počtu kyberútoků ze strany Ruska varovaly i německé tajné služby.

Německo se již minimálně jednou stalo terčem ataků ruských dezinformátorů. V lednu 2016 ruská média včetně státní televize uvedla nepravdivou zprávu, že třináctiletá dívka z německo-ruské rodiny byla v Německu znásilněna imigranty. Zpráva se rychle šířila prostřednictvím sociálních sítí a vyvolala pouliční demonstrace. Policie po prošetření zjistila, že ke znásilnění nedošlo. Ruská média však pokračovala v šíření informace a německou policii obvinila, že úmyslně zločin utajuje.

Označování falešných zpráv

I na šíření falešných zpráv Facebook zareagoval. Patnáctého ledna tohoto roku oznámil, že v příštích týdnech zavede v Německu systém pro ověřování pravdivosti příspěvků a označování falešných zpráv. Poprvé tak začne tento systém používat mimo území Spojených států.

Němečtí uživatelé Facebooku získají možnost upozorňovat na příspěvky, jež budou považovat za smyšlené. Pokud jejich domněnku potvrdí vnější kontrolor, bude daný příspěvek označen jako sporný a bude doplněn vysvětlením. Uživatelé zároveň obdrží varování, pokud budou chtít takovéto příspěvky sdílet. Na ověřování pravdivosti zpráv bude s Facebookem bezplatně spolupracovat mediální skupina Correctiv. V budoucnosti chce Facebook navázat spolupráci s dalšími partnery.

Sociální síť tudíž jasně rozlišuje mezi nenávisnými komentáři a falešnými posty. V prvním případě platí společnosti Bertelsmann za jejich smazání. Nepravdivé informace však pouze označuje na základě výběru, který pro ni zdarma provádí Correctiv.

Je Zuckerberg vinen?

Německo jde vlastní cestou v boji proti nelegálnímu obsahu na internetu rovněž v případě trestních záležitostí. Mnichovské státní zastupitelství zahájilo v listopadu 2016 vyšetřování Marka Zuckerberga a dalších vedoucích představitelů Facebooku. Ti čelí podezření z napomáhání trestnému činu podněcování nenávisti, jenž se vztahuje například na popírání holokaustu. Důvodem je to, že Facebook údajně nedůsledně maže protizákonné a štvavé příspěvky svých uživatelů.

Vyšetřování, které je vůbec prvním takovým krokem proti Facebooku v Německu, bylo zahájeno na popud bavorského právníka Chan-jo Jun z Würzburgu. Jun posbíral více než 450 případů štvavých příspěvků, z nichž polovina souvisí s uprchlíky. Stejný právník zastupuje i devatenáctiletého syrského běžence Anase Modamaniho. Ten se stal známým kvůli selfie s Angelou Merkelovou. V únoru se bude konat soudní řízení proti Facebooku, jež Modamani žaluje za šíření nepravdivých zpráv o své osobě.

Otazníky nad bojem s dezinformacemi

Přestože šíření falešných a nenávisných zpráv na internetu představuje vážný problém, vzbuzuje německé tažení proti nim mnoho otázek. Facebook se vůči nařčením, že je šířitelem nenávisti, brání tím, že nenávisné komentáře tvoří jen miniaturní část jeho obsahu. Podle jeho vyjádření současný stav představuje rovnováhu mezi ochranou svobody vyjadřování a potlačováním nenávisných projevů na internetu. Debata o tenké hranici mezi bojem proti nenávisným projevům a omezováním svobody projevu je v Německu velmi citlivá. S tím druhým mají totiž Němci neblahé zkušenosti z doby východoněmeckého komunistického režimu.

Navíc pouze malé množství zpráv na Facebooku lze jednoduše zařadit do škatulek „pravdivé“ a „nepravdivé“. Je tak otázkou, jak budou pracovníci firmy Correctiv rozlišovat v případě kontroverzních názorů, nejasných či dvojznačných interpretací. Facebook zkoušel do své nové služby naverbovat i zavedená média jako televize ARD a ZDF nebo magazín *Spiegel* a deníky *Zeit* a *Bild*. Ta však nabídku odmítla s tím, že toto není jejich role.

Německo se mění, což dokumentuje i loňský snímek z Mnichova.

Foto: Tomáš Fošum

Před příliš horlivým aktivismem v boji proti falešným zprávám varoval na začátku letošního roku generální tajemník Rady Evropy Thorbjørn Jagland. Existuje podle něj nebezpečí, že bude docházet ke snaze zakazovat nepříjemné názory. „U obsahu, který není zjevně nelegální, bychom měli být opatrní,“ zdůraznil v rozhovoru pro agenturu DPA. „Mohl by se z toho stát určitý druh cenzury,“ dodal.

Německo je nicméně v současnosti bojem s dezinformacemi plně zaujato. Svědčí o tom i Němci vybrané slovo roku 2016: „postfaktický“.

Marie Chrásková

Slovensko předsednictví promarnilo

Z organizačního hlediska se Slovensko během evropského předsednictví nedopustilo žádného přešlapu. Tím však výčet úspěchů končí. Ficova vláda nenabídla Evropské unii žádnou zapamatovatelnou vizi. Navíc dojem z předsednictví pokazily kauza předražených akcí – například na představení oficiálního loga – a vulgární slova premiéra Roberta Fica.

Úlohou předsednictví Rady Evropské unie je řídit práci jedné z jejích klíčových institucí. Konkrétně to znamená zabezpečit kontinuitu unijní agendy, řádný průběh legislativního procesu a též spolupráci členských států. Během šestiměsíčního období vede předsednická země zasedání na všech úrovních Rady.

Z tohoto úhlu pohledu v podstatě nemůže být předsednictví úspěšné nebo neúspěšné. Může být v praxi organizačně a administrativně zvládnuté lépe nebo hůře, ale jde o činnost, již by měla bez problémů zvládnout každá členská země. Řeči premiéra Roberta Fica a ministra zahraničí Miroslava Lajčáka o úspěšném předsednictví tak jsou pouhou vládní propagandou, která plně zapadá do Ficova marketingového pojetí politiky.

Jistě, během slovenského předsednictví se úspěšně pokračovalo v několika již započatých procesech. To by však mělo být samozřejmostí a zřejmě by se tak stalo, ať by Unii předsedala jakákoliv jiná země.

Slovenské ambice

Slovenské předsednictví si kladlo za cíl zvýšit povědomí o Evropské unii na Slovensku, podpořit tamní turistický ruch a vyvolávat pozitivní emoce doma i ve světě.

Když ministr vnitra Robert Kaliňák doporučil lidem, aby během bratislavského summitu raději z hlavního města odjeli pryč, neboť všude budou policajti a ostřelovači a bude omezena doprava, k vyššímu povědomí o EU to zrovna nepřispělo.

Ministrova slova se spíše stala symbolem vládního cynismu a odcizení politických špiček občanům.

Pokud jde o turistický ruch, podle médií se během předsednictví opravdu zvýšil. To sice potěší, ale mnohem

né předsednictví na tom nic nezmění, naopak občanům dennodenně připomíná, že v rámci EU existují země s daleko vyšší politickou kulturou, jež bojují proti korupci i na těch nejvyšších místech.

Solidarita podle Fica

Předsednictví skýtá šanci přiblížit EU a její hodnotovou podstatu občanům, představit jim, o co v práci na jejích jednotlivých úrovních jde, a opakovaně připomínat důvody jejího založení. To vše si však vyžaduje

Robert Fico (vpravo) podepisuje dohodu CETA mezi Kanadou a EU.

Foto: eu2016.sk

důležitější bude, zda se zájem o Slovensko udrží i v následujících letech. Infantilní mávání valaškami nebo reklamní slogan předsednictví „Dobrý nápad Slovensko“ k tomu asi stačit nebudou. Turistickému ruchu navíc určitě neprospívají předražené služby a mnohé další detaily, které si návštěvníci automaticky porovnávají například se sousedním Rakouskem.

Každé předsednictví se koná v určité politické atmosféře dané země. Vláda, jejíž premiér podněcuje nesnášenlivost a negativní vášně a která chrání spřízněné oligarchy, sotva může v něm vyvolat pozitivní emoce. Samot-

kultivovanější a vyspělejší politickou reprezentaci, než je ta současná slovenská.

Předsednictví též může být šancí předestřít nové vize související s aktuálními problémy. Slovensko ovšem žádnou představu o dalším směřování Unie po brexitu ani recept na sílící nacionalismus a extrémismus nenabídlo. Nenavrhl řešení krize důvěry v politiku ani nepojmenovalo její příčiny. Zkrátka slovenské předsednictví žádnou přidanou hodnotu nepřineslo. Místo toho se prezentovalo Ficovým vulgárním útokem na

Pokračování na str. 10

Pokračování ze str. 9

novináře. Někteří z nich jsou podle premiéra „špinavé protislovenské prostitutky“.

Robert Fico mluvil během předsednictví o efektivní solidaritě v rámci řešení migrační krize. Jeho ochota pomáhat s čímkoliv, jen ne s utečenecí však není ani efektivní, ani solidární. Nápad přispět k řešení uprchlické krize tak, že Slovensko pošle do Itálie a Řecka deky pro utečence a pár policistů, je cynický, alibistický a drzý.

Předražené zakázky

Ministři zahraniční Miroslavu Lajčákovi jeho image uhlazeného diplomata poměrně dlouho zabezpečovala mediální imunita. Jenže Lajčákovy chování během nedávné neúspěšné kandidatury na post šéfa OSN odhalilo jeho dvojí tvář. A během evropského předsednictví jeho maska spadla definitivně.

Už v souvislosti s akcí představující předsednické logo se proslýchalo, že cosi není v pořádku. Jiné kauzy Ficovy

vlády ale zatlačily toto podezření do pozadí. Nicméně později na předražené zakázky související s předsednictvím upozornila bývalá zaměstnankyně ministerstva zahraničí Zuzana Hlávková, která na protest z ministerstva odešla. Její odhalení dotváří obraz, jak politický systém za vlády Roberta Fica funguje. Navíc se ukázalo, že se z tohoto systému nevymyká ani Miroslav Lajčák a jeho ministerstvo. Ostatně by bylo skutečně velkým překvapením, kdyby se současná vládní garnitura nesnažila udělat byznys i z předsednictví.

Spisovatel Michal Hvorecký v této souvislosti položil jednoduchou otázku: O kolik by se z té obrovské částky zaplacené agentuře Evka za tuctovou a navíc politicky zneužitou akcí na představení loga předsednictví mohly zvýšit mzdy hráčům orchestru Slovenského národního divadla? „Tito lidé prvotřídně hrají klasiku skoro každý večer, dostávají mizerné peníze a o odměnách se jim ani nesní. Skoro všichni si musí přivydělávat ještě jinde a pomalu se stydí uká-

zat staré a zničené nástroje, neboť nejsou finance na nové,“ posteskl si Hvorecký. Podobných příkladů by se našlo nespočítaně.

Lajčák by se měl stydět, když postoje Zuzany Hlávkové nazval mladíckými ideály, které jsou mu údajně sice sympatické, ale srdce prý musí jít ruku v ruce s rozumem. S tím srdcem a rozumem by se dalo i souhlasit, kdyby však v tomto případě Lajčákův rozum nebagatelizoval napáchané škody.

Zuzana Hlávková přidala další kamínek do mozaiky slovenského politického světa. Ukázala ale, kudy vede cesta z marasmu. Tam, kde nechybí cit pro slušnost a čestnost, stačí sebrat odvalu a nemlčet.

Slovensko zvládlo předsednictví organizačně, respektive administrativně, nikoli však politicky. Občané si jej budou spojovat s předraženými zakázkami a Ficovým vulgárním slovníkem. Výmluvným symbolem předsednictví zůstane obraz vylidněné Bratislavy během setkání evropských lídrů.

Marián Balázs

V Rakousku míchají kartami nové tváře

Loňská prezidentská volba, která začala v dubnu a skončila nečekaně až v prosinci, způsobila nejednotný otřes rakouské politické scény. Svého lídra vyměnili vládnoucí sociální demokraté, ke stejnému kroku se chystají i koaliční lidovci. Opoziční Svobodní najednou začali více sázet na umírněného Norberta Hofera. Ostatně hlad po nových tvářích stále roste.

O prezidentskou funkci v Rakousku vždy bojovali kandidáti sociálních demokratů (SPÖ) nebo lidovců (ÖVP) nacházející se v závěrečné fázi politické kariéry. Toto tvrzení platilo až do minulého roku, kdy obě strany utrpěly bezprecedentní porážku. Jejich kandidáti skončili v poli poražených již v prvním kole, což svědčí o personální i programové krizi dvou někdejších hegemonů rakouské politické scény.

V reakci na katastrofální výsledek prezidentských voleb, rostoucí obsahovou prázdnotu vládní agendy a v neposlední řadě vlastní chybějící energii odstoupil v květnu ze svých funkcí spolkový kancléř a šéf SPÖ Werner Faymann. Mimořádně s 2715 dny strávenými v kancléřském křesle byl v tu chvíli po německé kancléřce Angele Merkelové druhým nejdéle sloužícím premiérem v Evropské unii. Nahradil jej bývalý šéf Rakouských spolkových drah s pověstí zdatného manažera Christian Kern. Vláda tím dostala nový impuls a přišla s návrhy změn. Její plán zahrnující

oživení ekonomiky, pomoc živnostníkům a stanovení jasných pravidel azylové politiky vypadá na papíře dobře, ale pokud nebude převeden do praxe, koaliční strany zažijí další úbytek voličské přízně.

Zatímco socialisté tedy potřebnou personální rošádu provedli, lidovci vyčkávají. Přesto je veřejným tajemstvím, že odvolání předsedy ÖVP Reinholda Mitterlehnera je jen otázkou času: Ve vhodný okamžik povolá strana do čela současného ministra zahraničí Sebastiana Kurze, jehož hlas občané stále více slyší například v souvislosti s požadavkem zpřísnění rakouské migrační politiky nebo odmítáním vstupu Turecka do Evropské unie.

S Hoferem se musí počítat

Kandidát Svobodných (FPÖ) na prezidenta Norbert Hofer nakonec sice nezmobilizoval, ale počáteční smutek vystřídala v řadách FPÖ spokojenost. Před rokem by ani největší optimisté nečekali 35 procent odevzdaných hlasů v prvním kole, 49,7 procenta ve druhém a 46 procent v opakovaném druhém kole. Většinový volební systém uplatňovaný u prezidentských voleb navíc Svobodné značně znevýhodňuje. Třebaže je Hofer všeobecně považován za umírněného politika a „vládnou tvář“ FPÖ, ani on nedokáže oslovit příznivce Zelených, liberály a velkou část sociálních demokratů. Stručně řečeno, kandidát Svobodných doplatil na horší mobilizační schopnosti, než měl vítěz Alexander Van der Bellen.

Pro Svobodné však představuje výhodou mít někoho jako Hofer. Dokládá to i jeho vystoupení na tradičním novoročním setkání FPÖ, kde se za řečnickým pultem dlouhá léta objevoval pouze stranický šéf Heinz-Christian Strache. Poraženému prezidentskému kandidátovi nelze upřít určité charisma, mediální kvality i ochotu a schopnost najít kompromis s politickými soupeři. V případě vítězství FPÖ v příštích parlamentních volbách bude Hofer pro potencionální politické partnery doma i v zahraničí daleko přijatelnější než kontroverzní Strache. Pokud však chtějí Svobodní v těchto volbách uspět, měli by se poučit z chyb v loňské prezidentské kampani. Jednalo se například o odkaz na Boha na předvolebních plakátech, jež mnozí konzervativní Rakušané vnímali jako nevkusný, nebo příliš agresivní Hoferovo vystoupení v závěrečné televizní debatě s Van der Bellenem.

Nové štiky na scéně?

V republice pod Alpami sílí tendence patrné rovněž v ostatních evropských zemích. Lidé se odvracejí od tradičních stran a stále častěji důvěřují novým, „neokoukaným“ politickým subjektům. Značnou poptávku po svěžím větru využila někdejší předsedkyně nejvyššího soudu Irmgard Grissová. V prvním kole prezidentských voleb získala bezmála devatenáct procent hlasů, přičemž oslovila především lidi většinou nechodící k volbám, liberály a zklamáné příznivce lidovců.

Pokud Grissová opět vstoupí do politiky, nabízí se jí dvě možnosti: buď bude spolupracovat s liberálním Novým Rakouskem, které podporovalo její prezidentskou kandidaturu, nebo založí novou politickou stranu. První varianta je schůdnější, druhá znamená pustit se do namáhavého budování stranické organizační struktury. Každopádně její debaty s občany započaté s příchodem nového roku naznačují ochotu Grissové se i nadále veřejně angažovat.

Nezanedbatelná poptávka rakouských voličů po nových tvářích může přinést nejedno překvapení. Mezi stěžejní ingredience pro různá protestní hnutí patří výrazná osobnost v čele, profilující téma a dynamický politický marketing. V roce 2013 rozčeřil rakouské politické vody podnikatel Frank Stronach s programem oživení ekonomiky a hesly proti klientelismu. Počáteční úspěchy v podobě zisku mandátů v některých zemských sněmech i celostátním parlamentu velmi brzy trestuhodně promr-

hal, ale zároveň v některých ohledech ukázal protestním hnutím cestu vedoucí k úspěchu.

Budou předčasné volby?

Otázkou zůstává, zda se v Rakousku uskuteční předčasné volby, o nichž se po nějaký čas spekulovalo. Podle momentální situace to spíše vypadá, že se současný kabinet kvůli matné vládní bilanci pokusí vydržet do konce řádného období, tedy do podzimu 2018. Koneckonců vládnoucím lidovcům a sociálním demokratům by nové rozdání karet přineslo podle nejnovějších průzkumů jen zklamání, zatímco opoziční Svobodní by slavili jasné vítězství.

Ne pro každého představoval Norbert Hofer nekonfliktního kandidáta.

Foto: Miroslav Šepták

Pokračování většinové vlády socialistů a lidovců po příštích volbách tak nevypadá příliš reálně. Lidé začínají ztrácet důvěru v akceschopnost takto složeného kabinetu. Ten zaměstnávají spíše interní rozepře než řešení aktuálních problémů souvisejících například s migrační krizí, na rakouské poměry vysokou nezaměstnaností nebo stagnací v oblasti vzdělávání a penzijního systému. Lidovci a socialisté musí přijít s výraznými činy, jinak si důvěru ztracených voličů zpět nezískají.

Miroslav Šepták

Boj o chorvatské rafinerie

Představte si, že by šéf největší české energetické skupiny ČEZ Daniel Beneš nemohl několik let opustit svou zemi, protože by na něj třeba Bulharsko vydalo mezinárodní zatykač u Interpolu. Něco podobného se stalo kvůli případu údajného uplácení při privatizaci rafinerií v Chorvatsku nejdůležitějšímu člověku maďarské petrochemické skupiny MOL Zsoltu Hernádimu. Hlavní roli v této kauze hraje chorvatský expremiér Ivo Sanader.

Maďarský MOL získal menšinový podíl v chorvatské společnosti INA v roce 2003. Za čtvrtinu akcií tehdy zaplatil 505 milionů dolarů. Porazil dalšího zájemce, jímž byla rakouská skupina ÖMV. Ta se v roce 2007 pokusila, zřejmě po předchozí dohodě s ruskou vládou, o nepřátelské převzetí MOL. Potom až do roku 2009 držela přes pětinu jeho akcií, jež nakonec prodala ruské firmě Surgutneftgas. Narazilo to na odpor maďarské vlády Viktora Orbána, která v roce 2011 ruský podíl vykoupila za 1,88 miliardy euro. To už je ale jiný příběh související s komplikovanými energetickými vztahy mezi Maďarskem a Ruskem.

Korupce jako velezrada

Vratme se do Chorvatska. V roce 2009 se maďarský podíl v INA po ročním vyjednávání se samotnou společností i vládou zvýšil na 49 procent. MOL za něj zaplatil 780 milionů eur, kromě dalších akcií získal nad firmou také manažerskou kontrolu. Podle chorvatských úřadů se to stalo jen díky tomu, že Zsolt Hernádi uplatil tehdejšího chorvatského premiéra Sanadera částkou pět milionů eur. Na internetu je dostupné video ze společného oběda obou mužů – chybí ale u něj zvuk, což ho trochu problematizuje.

Sanader byl kvůli tomu – i díky dalším světectvím – v roce 2012 odsouzen na deset let vězení, později mu soud trest zkrátil na osm a půl roku. Loni byl proces anulován a vrátil se na úplný začátek. Mimochodem, Ivo Sanader, chorvatský premiér v letech 2003 až 2009, i kvůli jiným korupčním kauzám včetně černého financování své strany sedí s přestávkami ve vězení již šest let.

Chorvatský stát nyní drží v INA jen 44 procent akcií a snaží se Maďary vytlačit. Firma provozuje dvě rafine-

rie, tu významnější v přístavu Rijeka a druhou ve vnitrozemí v Sisaku. Té však v budoucnu hrozí uzavření. Rafinerie v Rijece je dále spojená s přístavem a ropným terminálem Omišalj na ostrově Krk, jenž je vstupní branou pro alternativní ropovod Adria zásobovaný pomocí tankerů. V roce 2015 vydělala společnost INA celkem 1,418 miliardy kun (přes pět miliard korun), zisk za loňský rok bude zřejmě menší. Firma v zemi zaměstnává více než dvanáct tisíc lidí.

O tom, že privatizace INA ovlivňuje současnou chorvatskou politiku, není pochyb. Jak by také ne, když bývalý chorvatský prezident Ivo Josipović označil Sanaderův postup při privatizaci za velezradu. Dobře to ukazuje i loňský skandál vicepremiéra Tomislava Karamarka, jenž zažil politický pád, když se ukázalo, že jeho atraktivní rusovlasá žena si přišla na 60 tisíc eur za konzultační služby pro lobbyisty, kteří pracují pro maďarský MOL.

Chorvaté původně doufali, že celý spor vyřeší mezinárodní arbitráž, jež celou transakci zpochybní. Loni v prosinci tato naděje zhasla, když komise OSN pro mezinárodní obchodní právo rozhodla, že důkazy pro anulování smlouvy nejsou dostatečné. Na Štědrý den oznámil chorvatský premiér Andrej Plenković záměr vykoupit podíl od MOL. Potřebuje k tomu „drobnost“ – asi 2,2 miliardy dolarů. Na takovou částku ocenila maďarský podíl v INA agentura Reuters. Konečná cena je samozřejmě vždycky výsledkem jednání. Určitě jde ale o peníze, jaké se v rozpočtu čtyřmilionové země lehce nenajdou. Premiér Plenković navíc slíbil, že odkup akcií INA nezvýší státní dluh. Zdrojem peněz má být privatizace čtvrtinového podílu v elektrárenské společnosti Hrvatska elektroprivreda, což je místní obdoba ČEZ.

Jeden výdaj už je ale pro chorvat-

ský rozpočet předem daný. Záhřeb musí zaplatit dvacet a možná až třicet milionů dolarů na uhrazení nákladů za prohranou arbitráž.

Místo Maďarů Češi? Zatím ne

V chorvatsko-maďarském ropném sporu se přímo i nepřímo angažují také Češi. Zřejmě málokdo v Česku ví, že energetická skupina ČEZ již deset let vlastní sedm procent akcií MOL. V jeho představenstvu sedí již od roku 2010 bývalý šéf ČEZ Martin Roman, ačkoliv českou energetickou jedničku už šest let nevede a není ani v její dozorčí radě. ČEZ tehdy nákup akcií maďarské petrochemické skupiny vyšel asi na 11 miliard korun. Byl součástí dohodnutého strategického partnerství při stavbě dvou paroplynových elektráren v Bratislavě a Budapešti. Výrazný propad cen elektřiny na trzích ale spolupráci ekonomicky pohřbil.

V lednu 2014 vypršela opce, jež umožňovala MOL odkoupit její akcie zpátky, což firma neudělala. ČEZ prodej maďarských akcií kvůli jejich tehdejšímu propadu na burze odložil. Místo toho vydal takzvané konvertibilní dluhopisy v hodnotě 470 milionů eur. Jejich vlastníci si je mohou letos nechat proplatit nebo vyměnit za akcie MOL. Jejich hodnota je na tom nyní mnohem lépe než před třemi lety, a tak by se ČEZ nakonec mohla dlouho ztrátová investice vyplatit.

Z českého hlediska je mnohem zajímavější angažmá vlastníka Moravských naftových dolů Karla Komárka, který měl podle chorvatského tisku koncem roku 2015 předložit místní vládě plán, jak získat kontrolu nad společností INA. Chorvati ho však odmítli, neboť se obávali, že se ocitnou v úplně stejném postavení, jako jsou nyní. Jen s tím rozdílem, že Maďary nahradí Češi. Jeden z nejbohatších Čechů se však prý nevzdává a stále patří mezi vážné zájemce o místní rafinerie. Komárek je ale může chtít získat i pro někoho jiného. V Česku je jeho partnerem ruský Gazprom, jehož ropná divize od roku 2008 kontroluje srbské rafinerie.

Petr Zenkner

Polsko se mění i bez uprchlíků

Silvestrovská noc v Polsku nebyla poklidná. Ne kvůli tisícům večírků a stovkám ohňostrojů – Poláci se bavili podobně jako celý zbytek starého kontinentu. Kromě toho se tu ale stalo něco, co do veselých oslav absolutně nezapadá. V Elku, padesátitisícovém městě na severovýchodě země, explodovala nejen pyrotechnika, ale také neobyčejně silné emoce, které v celé střední Evropě vyvolává téma migrace.

Začalo to zdánlivě nevině. Několik chuligánů si prostě vyrazilo do města. A protože to byli chuligáni, nechovali se zrovna jako nedělní škola na výletě. Ba naopak. Osmělení bujarou silvestrovskou atmosférou zatoužili po konfrontaci. Naneštěstí narazili na bistro s kebabem provozované cizinci. Jeden z mladíků vstoupil dovnitř. Co se dělo dál, není zcela jasné. Polská celostátní média později psala o pokusu o krádež a odpálení petardy a také o tom, že incidenty s rasistickým pozadím bistro zažilo již dříve. Jedno je však jisté: když zaměstnanci podniku vyběhli za mladíkem na ulici, došlo k tragédii. Dotyčný utřil několik smrtelných bodnutí nožem.

Navzdory nejasné situaci a faktu, že mrtvý 21letý muž byl policii dobře známý, událost mnoho místních obyvatel rozhořčila. Následovaly závažné incidenty, jejichž průběh znepokojivě připomínal antisemitské útoky, jaké se odehrávaly v nacistickém Německu. Vztekly dav poháněný rasovou nenávistí zdemoloval před očima pořádkových složek bistro, v němž podezřelí z vraždy pracovali. Co hůř, zcela bezradné policejní oddíly všechno sledovaly z bezpečné vzdálenosti a k zajištění pořádku na místě se neměly. Nezasvěcenému pozorovateli se to mohlo zdát spíše jako tichý souhlas. V nejlepším případě to byla krajní nekompetentnost.

Antiimigrační hysterie podněcovaná populismem

Silvestrovská tragédie v Elku byla nejzávažnějším incidentem, k jakému v Polsku od začátku migrační krize v Evropě došlo. Přestože země – podobně jako další státy střední Evropy – nikdy nebyla bezprostředním cílem statisíců uprchlíků, kteří přicházejí ze severní Afriky či Blízkého východu, narůstala zde antiimigrační hysterie. Přispěla k tomu také vyjádření populisticky orientovaných politiků. Nejde však pouze o výroky představitelů místních samospráv, ale především o lídry Práva a spravedlnosti (PiS) – strany, která momentálně disponuje většinou hlasů v Sejmu. Sám její předseda Jarosław Kaczyński dokonce naznačoval, že imigranti mohou do Polska zavléct neznámé nemoci. Ministr vnitra Mariusz Błaszczak pak mediálně využíval teroristické útoky v západní Evropě k tomu, aby zdůraznil, že právě díky PiS je Polsko v bezpečí, protože jeho vláda odmítá celoevropské kvóty na relokaci uprchlíků.

Stanovisko polské vlády se na evropském fóru pocho-pitelně setkala s ostrou kritikou. Polsku se vyčítal nedostatek solidarity, jíž se ještě před nedávnem samo tak výrazně dožadovalo. To si okamžitě vynutilo reakci, jejímž cílem zároveň bylo také uspokojit svědomí méně otevřené části společnosti. Po oficiální návštěvě ministra zahraničních věcí Witolda Waszczykowskiho v Itálii v březnu 2016 otiskl deník *Corriere della Sera* rozhovor, v němž šéf polské diplomacie argumentoval, že Varšava projevila evropskou solidaritu tím, že „přijala například milion uprchlíků z Ukrajiny, kteří se momentálně nacházejí v Polsku“.

Tento výrok je více než překvapující: týká se totiž všech ukrajinských občanů, nikoli jen těch, které k odjezdu donutily boje v Doněcké a Luhanské oblasti. Rétoricky tedy staví na roveň ekonomické migranty a válečné uprchlíky.

Jarosław Kaczyński naznačil, že imigranti mohou do Polska přivést neznámé choroby.

Foto: Wikimedia Commons/Piotr Drabik

Rozlišování mezi těmito dvěma kategoriemi se přitom řeší v rámci celoevropského sporu v souvislosti s uprchlíky, kteří do Unie přicházejí přes její jižní a jihovýchodní hranici.

Ukrajinci v Polsku

Ukrajinci se samozřejmě na polském pracovním trhu trvale vyskytují již celá léta. Ozbrojený konflikt a zhoršující se ekonomická situace jak na Ukrajině, tak v Rusku nicméně vyvolaly výrazné zvýšení zájmu o práci v Polsku. Stejně jako v Česku přitom největší počet lidí přitahuje hlavní město. Ukrajínští zaměstnanci představují také nezbytnou posilu v zemědělském sektoru. Milion, o němž mluví představitelé polské vlády, je ovšem značně zkreslený údaj.

Pokračování na str. 14

Pokračování ze str. 13

Podle odhadů Polské národní banky (PNB), která vypracovala zvláštní zprávu o přítomnosti Ukrajinců v Polsku, zde v roce 2015 skutečně pobývalo kolem milionu držitelů ukrajinského pasu. Je však třeba vzít v úvahu, že vzhledem k charakteru jimi vykonávané práce, jež je často sezónní nebo krátkodobá, se v Polsku v jednu chvíli současně nacházelo mnohem méně – kolem 500 tisíc – Ukrajinců. Je také zcela nepřiměřené hovořit v tomto kontextu o uprchlících, protože v převážné většině se jednalo prostě o pracovní migranty, kteří mohli počítat s průměrným výdělkem po přepočtu 13 000 korun měsíčně. Kromě toho z průzkumu PNB vyplývá, že průměrný imigrant z Ukrajiny už byl v Polsku devětkrát a průměrná délka jeho pobytu dosahuje necelých pěti měsíců. Podle odhadů banky si Ukrajinci v roce 2015 krátkodobou prací v Polsku vydělali celkem zhruba 50 miliard korun. Více než polovina této částky (31 miliard korun) posléze směřovala na Ukrajinu.

Specifickou skupinu představují ukrajinští studenti, jejichž počet na polských vysokých školách prudce narůstá.

Podle závěrů průzkumu je polovina z nich kromě studia aktivní také na trhu práce v sektorech jako obchod či gastronomie. Na otázky ohledně svých plánů do budoucna odpovídají, že by v budoucnu chtěli pracovat v Polsku (36,6 procenta) nebo být s Polskem alespoň částečně pracovním spojením (32,5 procenta). Na značný zájem Ukrajinců o Polsko zároveň poukazují také údaje Státní komise pro ověřování znalosti polštiny jako cizího jazyka. Mezi zájemci o získání státního jazykového certifikátu představovali až jednu třetinu právě Ukrajinci.

V praxi to znamená, že v Polsku jsme svědky mimořádně zajímavých společenských procesů. Od konce druhé světové války v podstatě monoetnická země se dnes vrací ke své historické kulturní rozmanitosti. Zároveň s tím bohužel sledujeme i nárůst xenofobních nálad. Ty však nemohou změny, jejichž pozadí je jak demografické, tak ekonomické, zastavit. Tyto procesy navíc přirozeně podporuje také kulturní autonomie Kašubů a obrozování slezské identity. Uvedené jevy, jejichž četnost stále narůstá, si do budoucna jistě zaslouží naši pozornost i hlubší analýzu.

Wojciech Hofmański

Mezi Českem a Balkánem: Když ještě Čechům nevadili muslimští uprchlíci

Stejně jako v jiných středoevropských zemích také v Česku podnítila uprchlická krize vyhrocené vášně a populistické výkřiky. Ty jsou mimo jiné důsledkem toho, že se u nás celé čtvrtstoletí po sametové revoluci o migraci a uprchlictví veřejně téměř nediskutovalo. Přitom není ani zdaleka pravda, že by Česko nemělo s přijímáním uprchlíků praktické zkušenosti. Během balkánských válek k nám přicházeli takřka bez povšimnutí i muslimové, jejichž souvěrci dnes u značné části společnosti vzbuzují takové obavy.

Zatímco do roku 1989 utíkali před politickými represemi a také s vidinou lepšího života sami Češi, od začátku devadesátých let se naopak jejich vlast začala stávat cílovou zemí pro uprchlíky. Zdrojem nucené migrace v Evropě byla v této době kromě postsovětských republik zejména rozpadající se Jugoslávie. Svě domovy kvůli tamním válkám musely opustit na tři miliony lidí. Většina zůstala vysídlena v rámci vlastní země nebo prchla do některého ze sousedních států západního Balkánu. Nicméně ke konci roku 1993 hledalo útočiště v dalších – především západoevropských – zemích půl milionu osob z bývalé Jugoslávie, přičemž nejčastěji se jednalo o utečence z Bosny a Hercegoviny. Ve druhé polovině 90. let se k nim po vyhrocení situace v Kosovu přidaly desetitisíce kosovských Albánců.

Chybějící data

Tito lidé hledali ochranu nejčastěji v Německu, Švédsku, Rakousku a Nizozemí. Také Česká republika se kvůli geografické, kulturní i jazykové blízkosti (spíše než ze socioekonomických důvodů) stala pro žadatele o azyl ze zemí západního Balkánu zajímavou destinací. Celkem jich sem před jugoslávskými válkami uprchlo nebo bylo přímo přesídleno asi šest tisíc. Azyl získala pouze menší část z nich. Je zajímavé, že formální podání žádosti o mezinárodní ochranu nebylo tehdy pro krátkodobé přesídlení do Čes-

koslovenska, resp. České republiky nutné. Podle výzkumné zprávy ministerstva vnitra z roku 2007 se už v prvních poválečných letech vrátilo do exjugoslávských zemí stovky lidí bez toho, aby v Česku o azyl požádaly. Klíčovou roli v jejich rozhodnutí pravděpodobně hrála neochota sdílet traumatizující zážitky s úřady.

Otázkou je, kolik z těchto lidí žije v Česku dodnes. Ve statistikách cizinců s dlouhodobými pobyty se totiž s touto skupinou mísí lidé migrující v pozdějších letech za pracovními nebo studijními příležitostmi. Kromě toho desítky lidí získaly po čase české občanství, čímž se pro statistiky staly jednou provždy neviditelnými. Ani nevládní organizace pracující s migranty dnes nejsou schopny kvalifikovaně odhadnout počet exjugoslávských uprchlíků, kteří zůstali v Česku. Aktuálně proto z údajů Českého statistického úřadu víme pouze tolik, že zde dlouhodobě žije něco přes 500 cizinců z každé z těchto zemí: Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Makedonie, Srbsko. Z žádného dalšího balkánského státu u nás dlouhodobě nepobývá více než 300 lidí.

Mezi odborníky převládá názor, že integrace uprchlíků ze zemí bývalé Jugoslávie, kteří získali azyl a rozhodli se zůstat, se vesměs podařila. Snaha toto tvrzení podložit tvrdými daty se ovšem opět potýká s nedostatkem údajů, výzkumných zpráv a analýz.

Osudy uprchlých žen

Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) loni publikovalo výzkum provedený ve spolupráci s odbornicemi z Univerzity Karlovy. Je zaměřený na stárnoucí migrantky v České republice. Svým zaměřením i rozsahem jde o ojedinělý počín, jehož kvalitativní část se soustřeďuje na uprchlice ze zemí bývalé Jugoslávie, které zde už často žijí a pracují přes dvě desítky let a blíží se důchodovému věku.

Z hloubkových rozhovorů se sedmatřiceti ženami vyplývá celá řada zajímavých zjištění. První skupina se týká subjektivní reflexe uprchlické zkušenosti a procesu za-

Předpoklady úspěšné integrace

Z těchto závěrů vyplývají některá ze systémových úskalí, kterým azylanti u nás čelili a nadále čelí. Nemůže být pochyb o tom, že integrace uprchlíků v hostitelských zemích je komplexním procesem, jehož úspěch závisí na celé řadě proměnlivých faktorů. Nicméně na straně státu poskytujícího uprchlíkovi mezinárodní ochranu lze identifikovat dvě základní náležitosti: Za prvé musí mít vybudované potřebné institucionální kapacity a vhodný právní rámec. Příchozí potřebují mít kde bydlet, co jíst, příležitost osvojit si jazyk hostitelské země, přístup k psychologickým, sociálním, zdravotním

i právním službám a také příležitost začít co možná nejdříve pracovat, případně studovat. Vedle toho je však klíčové naladění širší veřejnosti, která musí být připravena s běženci soucítit, přijímat je mezi sebe, respektovat jejich kulturní odlišnosti a především se s nimi seznamovat a přátelit.

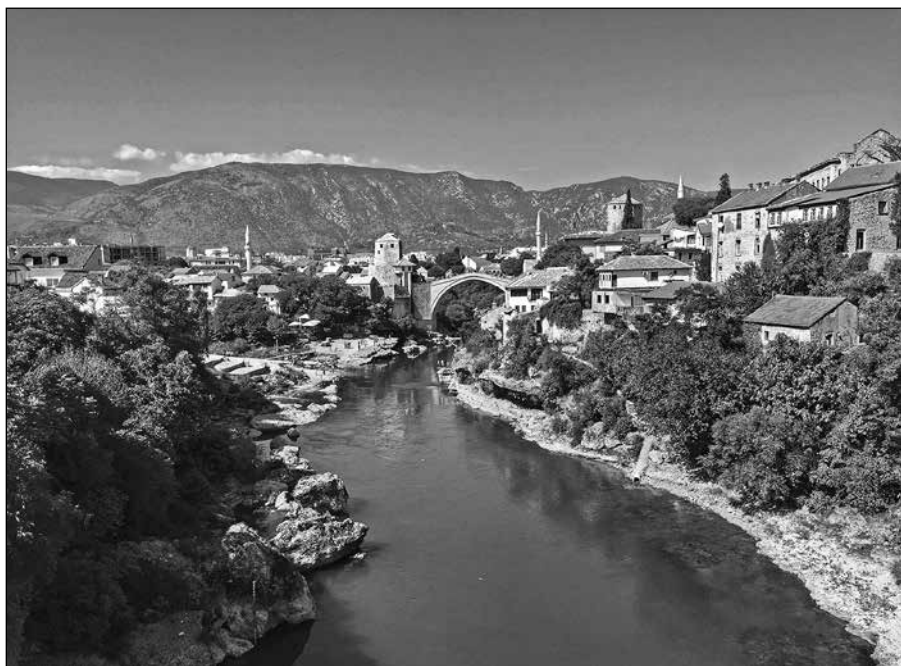
V době, kdy do Česka přicházeli utečenci z Jugoslávie, byl český azylový systém teprve v zárodkách a také socioekonomická situace země nebyla příliš dobrá. To se za poslední dvě dekády podstatně změnilo. ČR dnes patří podle OSN k třiceti zemím s nejvyšší úrovní lidského rozvoje na světě, míra nezaměstnanosti je zde vůbec nejnižší v Evropské unii. Přestože náš azylový systém má přes nepochybné pokroky nadále podstatné rezervy, existuje zde v porovnání se zbytkem střední Evropy poměrně robustní nevládní

sektor pracující s uprchlíky i migranty obecně a schopný jim poskytovat širokou škálu kvalitních služeb.

Podle nástroje Migrant Integration Policy Index (MIPEX) sledujícího účinnost integračních politik (které ovšem dopadají na migranty obecně, nejen na uprchlíky) v osmatřiceti zemích světa, se ČR v souhrnných statistikách nachází na 23. místě, což odpovídá dělenému 16. místu mezi členskými státy Evropské unie a také zlepšení o tři příčky oproti roku 2010. Tradičně nejhorších výsledků dosahujeme v účasti cizinců na politickém životě, kdy například ani občanům států EU neumožňujeme stávat se členy politických stran. Naopak lépe si Česko vede při slučování rodin, přístupu k práci, poskytování trvalého pobytu i občanství.

Hon na čarodějnice

Co se však oproti devadesátým letům výrazně negativně změnilo, je naladění společnosti vůči azylantům. Zatímco jugoslávská krize vyvolala velkou vlnu empatie podpořenou i politickými elitami, dnes sledujeme daleko spíše nesnášenlivost, případně nezáměr. Nejen uprchlictví, ale migrace obecně jsou vnímány stále více bezpečnostní optikou. Města a obce, které vstřícně

Malebný Mostar v Bosně a Hercegovině. I odsud utíkali lidé před válkou.

Foto: Pixabay

členění do české společnosti. Absence psychologické pomoci na straně českých úřadů v době příchodu zpodobaných žen zhoršila jejich šanci úspěšně se vypořádat se svými traumaty. Řada z nich má dodnes problém o nich hovořit. Dalším rozšířeným jevem mezi respondentkami je rozpolcená identita mezi Českem a zemí původu a s ní související vnímání života v určitém meziprostoru: pocit být cizinkou tady i tam.

Ačkoliv většina těchto žen získala v průběhu let české občanství, to jim podle jejich vyjádření stále nezbytně negarantuje rovný přístup k veřejným statkům a službám. Uprchlická zkušenost v jejich případě není lineární, ale naopak cyklická – v různých fázích života a sociálních kontextech nabývá nových podob. S blížícím se důchodovým věkem se jako velký problém ukazuje to, že část svého aktivního pracovního života většinou prožily ještě v Jugoslávii, popřípadě v prvních letech po příchodu pracovaly v níže kvalifikovaných a špatně placených zaměstnáních. Důsledkem je podhodnocená výše penzí, často zásadně neodpovídající jejich stávajícímu zaměstnání a společenskému postavení. Některé z respondentek uváděly, že jim úřady dávají „dobrou radu“, aby místo stáří v chudobě v Česku zvolily odjezd zpět do země původu, „kde jim možná bude líp“.

Pokračování na str. 16

Pokračování ze str. 15

přijímaly uprchlíky ze zemí bývalé Jugoslávie, ale později také třeba z Barmy nebo dokonce Afghánistánu, dnes pod tlakem veřejného mínění a pod vlivem populistických politiků běžence odmítají. Pozoruhodné je, že se v době příchodu bosenských Muslimů (dnes nazývaných Bosňáky) a kosovských Albánců v politické ani mediální debatě nerozebíralo jejich převládající vyznání. Protiislámský hon na čarodějnice, na něž si nejen ve střední Evropě rychle zvykáme jako na běžné naladění většinového obyvatelstva, tak představuje poměrně nový fenomén, živený na jedné straně případy radikalizace muslimů a islámského terorismu, na straně druhé pak politickými populisty a senzacechtivými médii.

Azyl nebo doplňkovou ochranu v Česku získává v posledních letech několik stovek žadatelů ročně – nejčastěji

z Ukrajiny, Sýrie a Kuby. Státní správa by v jejich případě měla předejít chybám, které se staly u uprchlíků ze zemí bývalé Jugoslávie. Začít by mohla důsledným sběrem tvrdých dat, jejichž absence dnes podstatně ztěžuje kvalitní analýzu úspěšnosti integrace. Neméně důležité ale je, aby političtí představitelé, média i občanská společnost podporovali budování vztahů a důvěry mezi nově příchozími a hostitelskou zemí. Jedno je jasné – podněcování nepřátelství dlouhodobě neprospívá ani jedné straně.

Tomáš Jungwirth

Autor je zaměstnanec Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty v ČR.

Článek byl podpořen v rámci projektu Česko-polského fóra z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Migrace jako nástroj hybridní války

Pojem hybridní válka skloňují média v posledních letech čím dál častěji. Užívá se zejména v souvislosti s ruskou anexí Krymu, boji na východní Ukrajině, řádním Islámského státu a také migrační krizí.

Mnozí analytici a novináři se totiž domnívají, že Rusko se cíleným prohlubováním destabilizace Sýrie snaží podpořit migrační tlak z Blízkého východu do Evropy. Ten má oslabit soudržnost Evropské unie a posílit populistické strany s protiimigrační agendou, které jsou zpravidla přístupnější k prosazování ruských zájmů na starém kontinentu.

Nejprve je však nutné si vyjasnit definici hybridní války. Tento pojem jako první použil bezpečnostní analytik William J. Nemeth v knize *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare* (Budoucí válka a Čečensko. Příklad hybridního válčení) v roce 2002. O hybridní válce se zde ovšem mluví v trochu jiné souvislosti, než jsme dnes zvyklí, a sice jako o příkladu konfliktu moderní velmoci s „hybridním státem“, v tomto případě s Čečenskem. V posledních dvou letech však tento termín proslavil bývalý náčelník generálního štábu ruských ozbrojených sil Valerij Gerasimov, který o hybridní válce napsal v roce 2013, tedy rok před anexí Krymu, do vlivného ruského časopisu *Vojensko-průmyslový kurýr*. Bezpečnostní experti považují Gerasimovův článek za klíčový návod, podle něhož Rusko připravilo scénář převzetí Krymu.

Hybridní konflikt tak lze dnes definovat jako kombinaci konvenčních i nekonvenčních nástrojů k vedení války. Vedle tradičních válečných prostředků jde o využití zpravodajských služeb, speciálních sil, kyberútoků, organizovaného zločinu, cíleného šíření dezinformací a dalších aktivních opatření, k nimž lze jistě zařadit i využití migrace ve snaze podkopat stabilitu společnosti. Podstata hybridní války spočívá v udržování oběti v nevědomosti o skutečných záměrech protivníka a v její neschopnosti rozpoznat nepřítele včas.

Nic nového pod sluncem

Aktuální vzestup zájmu o „hybridní válku“ budí dojem vzniku zcela nového a unikátního konceptu. Ve skutečnosti se ale jedná o zpopularizování jevu, který provází dějiny lidstva po staletí. Pokud se podíváme do nedávné minulosti, odpovídá současné hybridní válčení například vlivovým operacím KGB v období Sovětského svazu nebo „černým operacím“ americké CIA například v éře bratří Johna Fostera Dullese, ministra zahraničí v letech 1953 až 1959, a Allena Dullese, někdejšího šéfa CIA. Dnešní pojetí hybridního boje oproti minulosti ozvláštňují především některá technologická specifika spadající například do oblasti kybernetické bezpečnosti.

Těž úvahy o využití migrační vlny jako prostředku k destabilizaci společnosti se objevovaly ještě předtím, než Rusko zasáhlo ve prospěch režimu prezidenta Bašára Asada v Sýrii a vysloužilo si obvinění z vytváření dalších podmínek pro hromadný útěk Syřanů ze země. Například český prezident Miloš Zeman hovořil o migraci jako „řízené invazi“, aniž by blíže specifikoval, kdo za ní stojí. Nejčastěji se v této souvislosti skloňuje údajný vliv Muslimského bratrstva a především globálních finančních kruhů v čele s Georgem Sorosem. Tato teorie, které se dopřává sluchu zejména v identitářských kruzích, pracuje s představou spiknutí světových elit. Ty údajně chtějí postupně nahradit stávající bílou populaci na Západě migranty, aby si vytvořily voličský rezervoár k upevnění svých pozic.

Využitím migrace jako zbraně se zabývala americká profesorka Kelly M. Greenhillová ve studii *Zbraň masové migrace*, za kterou v roce 2011 obdržela cenu za nejlepší knihu v oboru mezinárodních vztahů. Autorka našla v období po druhé světové válce několik desítek případů takzvané strategicky řízené migrace. Pracovala s řadou odtajněných materiálů, které jí pomohly odhalit případy, kdy se migrace využilo jako prostředku nátlaku na protivníka.

Greenhillová například objevila přepis rozhovoru, v němž jordánský král Husajn po skončení takzvané šestidenní války v roce 1967 varoval americké vyjednavče, že pokud židovský stát nepřijme zpět palestinské uprchlíky, vytvoří tím v Jordánsku utečeneckou krizi, jež bude problematická pro všechny zúčastněné strany.

Dalším příkladem je rozhovor amerického prezidenta Jimmyho Cartera s čínským prezidentem Teng Siao-pchingem z roku 1973. Ve chvíli, kdy Carter přesvědčoval svůj čínský protějšek o nutnosti dodržování lidských práv a volného pohybu osob, měl se jej Číňan s úsměvem dotázat, kolik desítek tisíc čínských emigrantů si Amerika přeje přijmout.

V rozmezí let 2002 až 2004 běloruský prezident Alexandr Lukašenko několikrát vyhrožoval, že pokud ustane finanční podpora ze strany Evropské unie, otevře hranice a pustí na unijní území tisíce migrantů.

Za potenciálně výbušnou můžeme také označit hy-

za migrujícími vlnami nejen Syřanů, ale také Iráčanů, Afghánců, Eritrejců a dalších viděli spíše než komplexní politické a ekonomické vlivy výhradně důsledky špatné politiky jednoho státu, mohli bychom též tvrdit, že se na destabilizaci Evropy svými intervencemi podílejí rovnocenně Rusové s Američany a bez viny nejsou ani sami Evropané.

Rusko je vedle svých aktivit v Sýrii dlouhodobě obviňováno z využívání migrační krize také v případě takzvané arktické trasy. Jedná se o to, že uprchlíci převážně z Iráku, Somálska a Afghánistánu migrují přes území Ruské federace a překračují hranici v obtížně kontrolovatelném terénu ani ne 200 kilometrů dlouhé rusko-norské hranice za polárním kruhem. Za poslední rok se zde počet migrantů více než zpětinásobil. Stejný trend v uplynulém roce zaznamenali i na hranici mezi Ruskem a Finskem. Někteří představitelé evropských států, jmenovitě třeba bývalý estonský prezident Thomas Hendrik Ilves, obvinili Rusko z toho, že tuto migraci organizuje a snaží se propašovat mezi údajnými uprchlíky vlastní agenty.

Černé scénáře

Skutečný černý scénář pro Evropu však představuje možný krach dohody s Tureckem o vracení uprchlíků z Řecka. Současná turecká administrativa ostatně již v rámci nátlaku na Evropskou unii několikrát vypovězením dohody a následným nasměrováním stovek tisíc uprchlíků do Evropy pohrozila. V této souvislosti se navíc již několikrát objevily indicie o selektivním chování tureckých úřadů, jež se snaží na svém území zachytávat vzdělané migranty, zatímco ty pro Ankaru profesně méně zajímavé v rámci readmisní dohody s Unii pouští dále do Evropy. Dohoda

Co má za lubem?

Fotomontáž: Pixabay

je sice právem považována za diplomatický úspěch německé kancléřky Angely Merkelové, neboť v roce 2016 výrazně přispěla ke snížení počtu migrantů v Evropě, do budoucna ale dává Turecku do rukou mocnou zbraň.

Nejasný ruský podíl

Výše uvedené příklady ukazují, že využití migrace jako nátlakového prostředku není žádnou novinkou. Největším zdrojem aktuální migrační vlny zřejmě není ruská vojenská akce v Sýrii, jejíž podíl na nárůstu počtu žadatelů o azyl v Evropě lze navíc velmi obtížně stanovit. Ruská intervence měla na skokové navýšení počtu prchajících Syřanů pravděpodobně jistý vliv, ovšem do Evropy neutíkají pouze Syřané, byť mají na počtu žadatelů o azyl nejvýznamnější podíl. Pokud bychom totiž

je sice právem považována za diplomatický úspěch německé kancléřky Angely Merkelové, neboť v roce 2016 výrazně přispěla ke snížení počtu migrantů v Evropě, do budoucna ale dává Turecku do rukou mocnou zbraň.

Blízký východ bude v horizontu minimálně deseti let i nadále nestabilním místem. Snižující se životní úroveň obyvatel Ruska v důsledku nepříznivého vývoje ekonomiky, stejně jako stále nejistá budoucnost Ukrajiny mohou do budoucna vytvořit další potenciální migrační ohnisko, což platí i pro střední Asii. Rovněž prognózy vývoje společnosti v subsaharské Africe nejsou povzbudivé. Klimatické a technologické změny mohou vyvolat masivní přesuny statisíců lidí směrem na sever a způsobit migrační krizi nevídaného rozsahu. Pokušení různých aktérů využít masu frustrovaných nešťastníků jako zbraně proti svým protivníkům bude obrovské.

Ondřej Šlechta

Migrace ve střední Evropě včera a dnes. A zítra?

Ne že by střeoevropské dějiny neprovázely časté přesuny obyvatelstva, ale pro současnou migrační vlnu z jedné civilizace do druhé se obtížně hledají historické analogie. Jaké může mít tato vlna dopady, ukazuje příklad rozvráceného Libanonu, jenž byl kdysi nazýván Švýcarskem Blízkého východu.

Dějiny střední Evropy až doposud byly dějinami nestálých hranic a vzájemného přelivu obyvatel. Často to bylo provázáno krvavou lázní a ničením kultury poražených. Jednalo se především o období, kdy se střetávaly různé civilizace či neslučitelné ideologie. Pokud se v popisu výrazných migračních vln odrazíme od konce antického starověku, kdy vznikala podoba současné Evropy, sledujeme nejprve přesun germánského obyvatelstva na jih a západ do původně latinských oblastí. Do mocenského vakua, které po nich zůstalo, se pak přistěhovalo slovanské obyvatelstvo. Do Uherské nížiny zase mířil jeden bojovný kočovný kmen za druhým, až se tam na přelomu 9. a 10. století usídlili Maďaři.

Interakce germánských, slovanských a kočovných kmenů, z nichž měl každý úplně jiný způsob života, byla velmi drsná. Až když kmeny postupně vplynuly do vyspělejšího civilizačního okruhu křesťanského Západu, začaly se navzájem do jisté míry respektovat, přičemž ve vzájemných stycích už dodržovaly jistá pravidla a občas i spolupracovaly.

Německá století a nástup Slovanů

Mezi 10. až 19. stoletím bylo hlavním střeoevropským migračním trendem rozšíření německy mluvících obyvatel na východ. A to buď přímým ovládnutím a germanizací alpských či polabských Slovanů, zakládáním osad a měst na pozvání střeoevropských vládců, nebo též pracovní migrací schopných jednotlivců. S nimi přicházela vyšší kulturní úroveň a inovace. Další přesuny obyvatelstva byly již menšího rozsahu: např. kočovných Kumánů do Uher, valašských

pastevců podél Karpat nebo uprchlých obyvatel Balkánu na vojenskou hranici s muslimskými Turky.

Lidé opouštěli své rodné země z politických či náboženských důvodů – viz např. odchod desítek tisíc českých protestantů do německých zemí po roce 1620 nebo mohutná polská emigrace do Francie po trojím dělení Polska. Nutno dodat, že mezi zeměmi západokřesťanského civilizačního okruhu se pohybovaly hlavně elity jednotlivých zemí (částečně také vojáci či obchodníci), čímž utužovaly vzájemná kulturní pouta.

V 19. století se s modernizací západní společnosti situace razantně změnila. Slovanské národy postupně zvyšovaly svůj podíl na obyvatel-

říše na východ. Do toho narůstala snaha o pomadárštění Uher, takže se počet Maďarů zvýšil z 29 procent v roce 1780 na 54,5 procent v roce 1910.

Kromě výše zmíněných změn nastalo masové vystěhovalectví ze střeoevropských zemí do Severní Ameriky, v menší míře pak do dalších evropských kolonií či v případě Čechů do pohraničí habsburské monarchie nebo na ukrajinskou Volyn. Vlády cílových zemí měly velký zájem o kulturně vyspělé kolonisty, od nichž si slibovaly ekonomický přínos. Silnou motivací byla pro migranty vedle stále nižších nákladů na dopravu i situace na venkově. Tam již rostoucímu počtu obyvatelstva nestačila půda, k jejímuž obdělávání bylo potřeba stále méně lidí, a navíc se už řada produktů dovážela ze zahraničí. Četné rolníky na venkově nic nedrželo, a odcházeli za jistým výdělkem v nastupujícím průmyslu

Počet obyvatel vybraných zemí s odhadovaným původem ve střední Evropě podle národností

Země	Národnost				
	Němci (včetně Rakušanů)	Poláci	Maďaři	Češi	Slováci
USA	46 800 000	9 500 000	1 500 000	1 700 000	800 000
Kanada	3 200 000	1 010 000	320 000	100 000	70 000
Brazílie	12 000 000	1 500 000	100 000	5 000	3 000
Argentina	3 100 000	500 000	50 000	50 000	20 000
Velká Británie	270 000	>1 000 000	50 000	50 000	90 000
Francie	1 000 000	1 000 000	>100 000	40 000	20 000
Austrálie	900 000	220 000	70 000	20 000	10 000

Poznámka: Počty obyvatel jsou zaokrouhleny.

Zdroj: Statistické kanceláře vybraných zemí; wikipedia.org.

stvu a pracovní migrací rozrušovaly některé oblasti s dosud kompaktním německým osídlením, kterému díky vyšší životní úrovni rychleji klesala porodnost. Poláci sílili ve východní části německé říše, Češi zase například v jihlavském jazykovém ostrůvku nebo v průmyslových a těžebních oblastech pod Krušnými horami. U Němců se naopak probouzel pan-germanismus a tužby po rozšíření

do měst. Mnozí z nich pokračovali do zahraničí, což se stalo celoevropským fenoménem.

Spojené státy střeoevropské

Nejčastější cíl představovaly USA, země s nejlepšími podmínkami pro začátek nového, úspěšnějšího života. A převážně ekonomická migrace Střeoevropanů byla pro americkou společnost a kulturu mimořádně

přínosná. Ostatně podle *American Community Survey* se dnes potomci střeoevropských národů ve výši příjmu pohybují nad průměrem bílých Američanů nehispanického původu. Největší dopad měla na Spojené státy migrace Němců (včetně Rakušanů). Jejich potomků tam žije asi 47 milionů, a tvoří tak největší skupinu podle původní národnosti. Druhým nejpočetnějším střeoevropským národem v USA jsou pak s necelými deseti miliony Poláci. Silná migrace z našeho regionu však neměřila jen do USA, ale také do Kanady anebo Jižní Ameriky.

Americký úspěch v začlenění nové příchozích spočíval v tom, že se všichni museli podřítit anglosaskému protestantskému modelu společnosti tak, jak ho definovali otcové zakladatelé USA, a rovněž v tom, že naprostá většina příchozích pocházela ze západokřesťanského kulturního okruhu. U národností s odlišnějším způsobem života se integrace už tak nedařila. O vztahu kulturní spřízněnosti s cílovou zemí a úspěšnosti integrace svědčí třeba fakt, že podle dobových průzkumů druhých generací přistěhovalců mezi roky 1940 a 1960 jen 20 % dětí katolických Poláků v USA mluvilo plyně polsky, zatímco v případě pravoslavných Ukrajinců ovládala svůj mateřský jazyk ještě celá polovina. Střeoevropští se tedy do americké společnosti rychle začlenili a vygenerovali řadu významných osobností. Podobně svižně se uskutečnilo začleňování střeoevropských migrantů v evropských státech. U většiny komunit již zůstávala původní identita spíše v oblasti folklóru, jinak rozdíly mezi nimi a původními obyvateli rychle mizely. Opět tomu pomáhal hlavně fakt, že všichni patřili do stejného či podobného (v případě Ukrajiny nebo Balkánu) civilizačního prostoru, a dále i to, že jednotlivé komunity neosídlily kompaktní území.

Válečné otřesy a útoky před totalitními režimy

Ve 20. století se charakter migrace ve střední Evropě změnil. Kartami míchaly změny hranic po první a druhé světové válce, rapidní snížení porodnosti i nucené přesuny obyvatelstva. Ty vyvrcholily ve druhé polovině

Lidé migrující do Evropy často riskují život.

Foto: Pixabay

40. let pohybu milionů obyvatel: Němců do zmenšeného Německa, Poláků ze ztracených oblastí na východě do nově získaných na západě a Čechů do vysídleného pohraničí. Přes tři miliony Maďarů pak po Trianonské smlouvě z roku 1920 zůstaly mimo hranice Maďarska.

Kvůli nástupu nových ideologií se také začalo více emigrovat z politických důvodů. A tak uteklo z Hitlerovy Třetí říše 400 tisíc židů, před poválečným rozvratem a komunismem

Odhad počtu obyvatel polského, maďarského, českého a slovenského původu v Německu a Rakousku

Národnost	Německo	Rakousko
Poláci	2 850 000	70 000
Maďaři	160 000	60 000
Češi	60 000	40 000
Slováci	30 000	40 000

Poznámka: Počty obyvatel jsou zaokrouhleny.

Zdroj: destatis.de; statistik.at; wikipedia.org.

zase emigrovalo téměř půl milionu Němců do USA. Po potlačení maďarského povstání roku 1956 uprchlo na Západ 200-300 tisíc Maďarů, a z Československa pak mezi roky 1948 a 1989 emigrovalo nejméně 220 tisíc obyvatel. Důležité je, že velkou část emigrantů z komunistických států po roce 1948 absorbovalo Ně-

mecko a Rakousko. Šlo totiž o emigraci kulturně blízkých obyvatel ze zemí, jež „německý jazykový“ prostor bezprostředně ovlivňoval již tisíc let. I proto se začlenili rychle a pokojně. U druhé a další generace už bývají rozdíly mezi emigranty a domácím obyvatelstvem nepatrné.

Dvě roviny současné migrace

Po roce 1989 sledujeme zatím poslední dějství historie střeoevropské migrace. Pozorujeme zde dvě oddělené roviny. Tou první je tradiční ekonomická migrace chudších Evropanů k těm bohatším. Hlavním příjemcem byla donedávna Velká Británie, již pak příchod více než milionu pracovníků z nových zemí EU přiměl k takzvanému brexitu. V poslední době se stalo hlavním magnetem vymírající Německo, kam jenom v roce 2015 zamířilo z jiných států EU téměř 700 tisíc obyvatel. Střeoevropský primát v počtu odchozích stále drží Poláci, ale často se do zahraničí za práci stěhují i Slovinci. Naopak Čechům se „za kopečky“ moc nechce. Ostatně, v ekonomické migraci Češi zvyklí na svou klidnou geografickou izolaci uprostřed Evropy nikdy nebyvali premianty. Snad s výjimkou stěhování do habsburské

Pokračování na str. 20

Pokračování ze str. 19

Vidně (čeština tam po němčině zněla nejčastěji), která však tehdy patřila ke stejnému státu.

Do zemí Visegrádu pro změnu míří migrace z postsovětských států či kdysi „bratrského“ socialistického Vietnamu. Neobejde se to sice bez problémů, ale kulturní rozdíly, respektive počty nejsou tak vysoké, aby nově příchozí ve druhé a třetí generaci nevplynuli do většinové společnosti.

Druhou rovinu soudobé migrace představují příchozí z muslimských zemí. Německo a Rakousko sice byly již od 60. a 70. let cílovou destinací mimoevropské migrace, ale ta nedosáhla takové kritické hranice jako ve Francii, Velké Británii či státech Beneluxu. Viditelnou se stala hlavně turecká menšina čítající v Německu asi tři až čtyři miliony obyvatel a v Rakousku cca 350 tisíc. Na rozdíl od jihoevropských Italů, Řeků, Španělů či Portugalců, kterých přišlo do Německa za prací přes dva miliony, se turecká menšina zcela nezačlenila, když část z ní vytvořila paralelní společnost s množstvím patologických jevů. Přesto byly problémy s integrací do velké míry sekularizovaných Turků o řád menší, než je dnes ve vyspělé Evropě u přistěhovalců z muslimských států zvykem.

Situace v Německu se však v poslední době mění, neboť i pro střední Evropu nastala doba masové migrace ze zemí, jež mají se sekulární západní civilizací společného minimum. Na druhém břehu Středozemního moře čeká prakticky nevyčerpatelný lidský potenciál Afriky a Středního východu, přičemž vzhledem k nepřilíživému postupu států a orgánů EU lze soudit, že se silící masová migrace z těchto zemí stane evergreenem příštích let.

Libanon jako příklad?

Slýcháme častou bagatelizaci, že státy Visegrádu řeší migranty, kteří k nim přitom vůbec nechťejí. Nicméně pokud odhlédneme od Turků před 40 až 50 lety, i samotné Německo donedávna rozhodně nebývalo hlavním cílem migrace z Asie a Afriky.

Vše se mění, a je tedy dobré si vzít alespoň nějaké ponaučení z historie. Podobně masivní přesuny oby-

vatel mezi Evropou a jinými civilizacemi nastaly v době stěhování národů a o několik století později při osidlování Ameriky. V prvním případě šlo o kmeny, jež po krvavých bojích postupně přebíraly vyspělou křesťanskou kulturu a daly jí novou kvalitu. V případě druhém „přemazala“ vyspělejší civilizace tu zaostalejší.

Jaké z toho plyne poučení pro dnešek? Co se týče prvního případu a přijetí křesťanství nově příchozími, snahy o mírové pokřesťanštění muslimů se nedaří tisíc let, není tedy důvod nyní doufat v opak. Obzvlášť když si s křesťanskými kořeny neví úplně rady ani samotná EU, která je například v Lisabonské smlouvě pro jistotu zamlčela. Masová sekularizace muslimů z Afriky a Středního východu je pak na základě současných zkušeností a výzkumů utopická. Druhý výše zmíněný historický případ odkazující na „přemazávání“ jedné civilizace jinou raději rovnou taktně přejdeme.

Stejně jako dnes muslimové kdysi přicházeli do Evropy z Blízkého východu též židé. Navzdory občasnému konfliktnímu soužití nelze po-

minout značný vliv židů na vývoj střeoevropské, a vůbec západní kultury. Přes odlišnosti v náboženství i způsobu života se některé zásadní židovské hodnoty téměř neliší od křesťanských (zejména důraz na individuální svobodnou vůli a desatero), které z těch židovských ostatně vycházejí. I z toho důvodu nám příběh o soužití židů s evropskými křesťany při přemýšlení o soudobé migrační vlně z muslimských zemí zase tolik nepomůže.

Jeden skutečně poučný případ však najdeme za hranicemi Evropy. Mám na mysli Libanon. Bývalé „Švýcarsko Blízkého východu“ s převahou křesťanů přijalo ve třetí čtvrtině 20. století velké množství uprchlíků z Palestiny, takže muslimové v něm začali tvořit většinu. Malou zemi to mezi lety 1975 až 1990 vtáhlo do vražedné spirály, z níž se dosud nevzpamatovala. Přes relativní mír je dnes Libanon nevratně rozděleným a zadluženým státem s paralyzovanou ekonomikou, na jehož území si vyřizuje účty kdekdo. Doufejme, že to není i budoucnost Evropy, a to nejen té střední.

Jan Holovský

Mešita v libanonském Bejrútu.

Foto: Pixabay

Oko reportéra míří do středu

Od chvíle, kdy se *Gottland* Mariusze Szczygiela stal českým bestsellerem, se u nás o polské reportáži mluví stále častěji. Přijíždějí sem samotní reportéři a do češtiny se překládají další jejich knihy. Loni navíc vyšla první česká monografie s příznačným názvem *Fenomén: polská literární reportáž*, o níž jsme psali v minulém čísle *Demokratického středu*. Pólské reportáži se chceme věnovat i po celý letošní rok.

Rostoucí zájem o polskou reportáž má několik příčin. Jednou z nich je nerovnováha na české straně, kde srovnatelné texty hledáme jen obtížně. Částečně to způsobila přerušená tradice v době normalizace, svou roli také sehrála proměna mediálního prostředí v devadesátých letech, a z ní vyplývající neochota publikovat (a platit) delší a propracovanější texty. Každopádně česká média spíše přebírají a mírně upravují zprávy zahraničních tiskových agentur, než aby vysílala své lidi na drahé cesty do ciziny. Přitom pohled reportéra, který daný region dokáže přiblížit svým čtenářům ze středoevropské perspektivy, u nás citelně chybí.

Výjimku představovaly v devadesátých letech texty Petry Procházkové z postsovětských zemí v *Lidových novinách*, kde se občas objevují i dnes, ač se tam prostor pro ně neustále zužuje. V současnosti se do jisté míry reportážím (například z Blízkého východu) věnuje zahraniční redakce týdeníku *Respekt* vedená Tomášem Lindnerem. Na tradici šedesátých let pak odkazuje svým názvem časopis *Reportér*. Nicméně i ten, co se reportáže týče, stále zůstává spíše příslibem než naplněnou šancí.

Mistři polské reportáže

Obliba reportáže v Polsku rozhodně není pouze záležitostí posledních let. Před rokem 1989 k její popularitě přispíval mimo jiné fakt, že tamní novináři vyvinuli metodu „dvojího dna“, kdy psali sice o jiné zemi, ale metaforicky zobrazovali každodennost komunistického státu. Polští reportéři se tak opírají především o silnou tradici. Byli vychováni – a to často doslova – dvěma mistry ze „zlaté éry“ šedesátých a sedmdesátých let Ryszardem Kapuścińským a Hannou Krall.

Kapuściński, legenda zahraniční reportáže nejen v Polsku, inspiroval svým osobitým stylem a zpracováním osobních zkušeností z cest po exotických zemích ve víru revolucí, ale také texty svých mladších kolegů vždy ochotně četl. Hanna Krall působila po roce 1989 v redakci reportáže listu *Gazeta Wyborcza*, kde se od ní učili všichni důležití autoři dnešní střední generace – ať už v Česku nejznámější Mariusz Szczygiel nebo jeho kolegové Wojciech Tochman, Paweł Smoleński a Lidia Ostałowska, jejichž knihy rovněž vyšly v češtině. Na tom, zda dnes ještě

existuje polská reportážní škola, se polští kritici a novináři neshodnou. Množství stylů a témat, stejně jako inspiračních zdrojů ze zahraničí, je velké. Výrazný trend poslední doby představuje ústup reportáže z tištěných médií – řada reportérů publikuje nebo dokonce debutuje knižně, především v nakladatelství Czarne.

Svět na dosah ruky

S ohledem na zajímavost a pestrost fenoménu polské reportáže, kde je stále co objevovat, hodláme letos na stránky *Demokratického středu* pozvat polské autory a představit jejich tvorbu. Nebudou to ale jen ukázky z knih nebo připravovaných textů, naším cílem je spíše nasměrovat pohled reportérů k některému z důležitých problémů současného světa. Nástrojem se může stát i rozhovor, analýza nebo esej, to všechno dnes nakonec v moderních reportážích najdeme. Chceme především

Legenda polské reportáže Hanna Krall (vlevo), Mariusz Szczygiel a jeho překladatelka Helena Stachová na veletrhu Svět knihy v Praze v roce 2012.

Zdroj: Polský institut v Praze

představit metodu polských reportérů založenou na práci v terénu, kontaktu s lidmi a poctivé znalosti tématu.

S polským časopisem *Nowa Europa Wschodnia* jsme připravili projekt *Svět na dosah ruky: polští a čeští reportéři o problémech dneška*, který získal podporu Česko-polského fóra Ministerstva zahraničí ČR. Dvuměsíčník *Nowa Europa Wschodnia*, jenž vychází už od roku 2008 a zaměřuje se především na oblast východní Evropy a Střední Asie, nám pomůže při výběru polských autorů a bude také přetiskovat některé články českých autorů, kteří se zaměří na podobné otázky jako jejich polští kolegové. Zároveň bychom chtěli společně připravit velký speciál věnovaný vztahu k postsovětským zemím, jež jsou pro náš region a jeho bezpečnost stále zásadní.

České a polské novináře propojíme i jinde než na

Pokračování na str. 22

Pokračování ze str. 21

stránkách časopisu, když budou diskutovat v rámci cyklu *Večery s reportéry*, organizovaného Knihovnou Václava Havla a Polským institutem v Praze. Na první setkání, jež se uskuteční 23. února tohoto roku v Knihovně Václava Havla, jsme pozvali Dariusze Rosiaka a Jana Fingerlanda, kteří budou hovořit o křesťanech na Blízkém východě. Oba spojuje působení ve veřejnoprávním rozhlase: Jan Fingerland je komentátorem Českého rozhlasu se zaměřením mimo jiné na Blízký východ, Dariusz Rosiak vede v Polském rádiu pořady věnované zahraniční problematice. V minulosti spolupracoval například s BBC nebo francouzským rozhlasem a je autorem řady knih.

Tváří v tvář druhému

Právě fragment z knihy Dariusze Rosiaka *Zrno a krev. Po stopách křesťanů na Blízkém východě* (2015), který najdete v tomto čísle na str. 23, nejlépe ukazuje, co je polská reportáž a proč je zajímavé ji sledovat. Rosiak se rozhodl vydat na stejnou cestu jako britský historik a spisovatel William Dalrymple, který své poznatky a zážitky vtělil do knihy *From the Holy Mountain: A Journey in the Shadow of Byzantium* (1997). Polský reportér chtěl zjistit, co se za dvacet let na těchto místech změnilo.

Zrno a krev začíná ve Švédsku, kam přijela řada uprchlíků, aby se zde pokusila začít nový a bezpečnější život. Potom už se autor vydává do různých zemí na Blízkém východě, do míst, kde se křesťanství zrodilo a kde jsou dnes křesťané často tvrdě pronásledováni nebo žijí obklopeni nepříteli přátelsky nakloněnými sousedy, ať už se jedná o Libanon, Irák, Turecko nebo Egypt. Z této mozaiky zemí, regionů a lidských příběhů se sice v duchu podtitulu knihy dozvídáme mnoho o životě křesťanů na Blízkém východě, ale takřka neustále při tom vnímáme stín Evropy. Kontinentu, který při detailním pohledu na jednotlivé země vypadá velmi různorodě, přesto je ale zvenčí kulturně a ideologicky vnímán jako celek – podobně jako nám splývá v jedno celý Blízký východ. A vnímání Evropy, potažmo celého Západu, je na Blízkém východě převážně negativní.

Evropané totiž v minulosti region destabilizovali a rozdělávali (například v Libanonu spolu prostřednictvím podpory vybraných skupin bojovali Britové a Francouzi) a navíc jsou pro tamní křesťany nepochopitelní ve svém zřeknutí se vlastních kořenů, se svou rozmělněnou vírou a morálkou. S tímto úhlem pohledu lze samozřejmě polemizovat. Skutečností však zůstává, že se Evropané proměnili v nejisté strážce svého blahobytu, pro něž je obtížné podělit se o nadbytek se svými bližními.

Čtenář uprostřed mozaiky

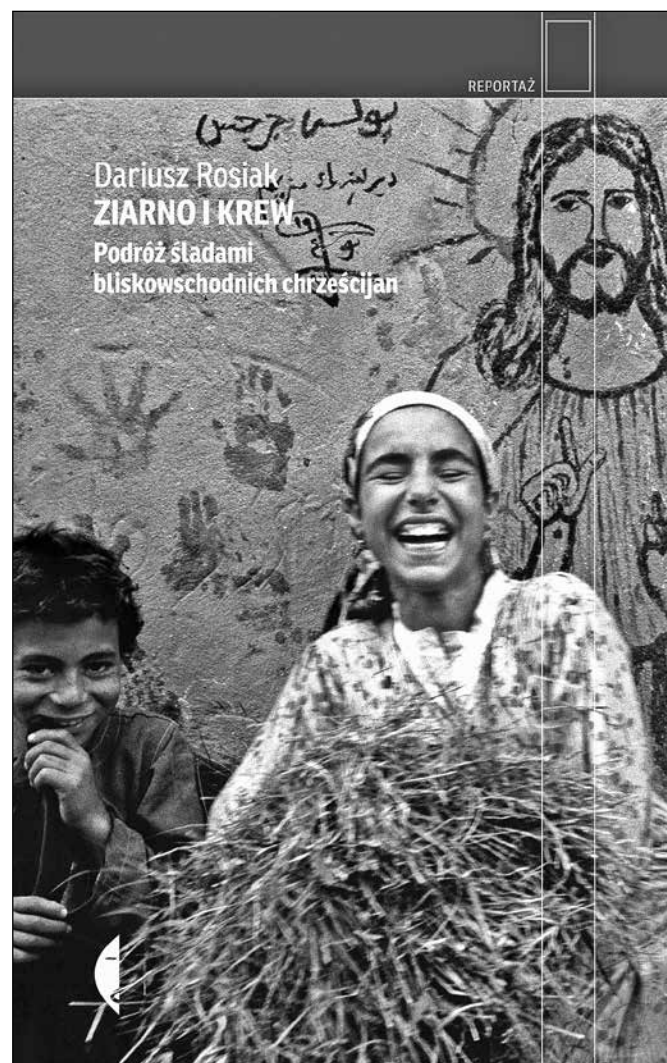
Rosiak přitom nemoralizuje, nepředkládá hotové teze a vlastní závěry. Raději nechává promlouvat své „hrdiny“, kteří si občas i protirečí a jsou často sebekritičtí. Ostatně sám konstatuje: „Ani nejlepší knihy vás nepřipraví na onen zvláštní pocit dezorientace, který reportéra přepadá, když se ocitne tváří v tvář druhému člověku. Dozvídá se nový, dosud neznámý příběh, jenž odporuje všemu, co vyčetl v moudrých knihách a znal ze svých dřívějších zkušeností. Musí si tedy vybrat, komu uvěří: Zda textům, které se opi-

rají o autoritu svých autorů, historiků a odborníků, nebo obyčejnému člověku, jehož vyprávění boří jeho dosavadní vnímání dané otázky i jasnost akademického výkladu. Při autentickém kontaktu s člověkem mizí jistota i pochopitelnost dříve známého a popsaného světa, vynořují se paradoxy, nejasnosti a nesrovnalosti. Tedy obyčejný život. Právě ten jsem totiž na své cestě hledal.“

Na Rosiakově stylu a jazyce je dobře patrné, nakolik se polská zahraniční reportáž rozštěpila a vzdálila mistrovi Kapuścińskému. Autor *Zrna a krve* se spíše upozaduje, nepokouší se klást tolik důrazu na kompaktní příběh a metaforu. Nechává čtenáře uprostřed mozaiky – předpokládá, že jeho kniha pro něj není jediným zdrojem informací o tomto tématu a regionu. Snaží se tedy přinést co nejautentičtější výpovědi přímo z epicentra dění, ale není velkým šamanem, jenž by nabízel klíč k výkladu spatřeného a slyšeného. Tento trochu syrovější a otevřenější styl reagující také na potřeby současného čtenáře, který se sám snaží aktivně hledat a poznávat, je v současné polské reportáži výrazný. A právě toto reportérské oko, ostře zaměřené, ale zároveň sledující různé odstíny tématu, bychom chtěli v *Demokratickém středu* představit v letošním roce.

Lucie Zakopalová

Článek byl podpořen v rámci projektu Česko-polského fóra z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Zrno a krev.

Po stopách křesťanů na Blízkém východě

(ukázka z knihy)

Polský reportér Dariusz Rosiak navštívil v roce 2014 jižní Turecko, irácký Kurdistan, Istanbul, Libanon a Egypt, v roce 2015 pak pobýval v Izraeli. Přinášíme ukázkou z několika míst jeho knihy *Zrno a krev. Po stopách křesťanů na Blízkém východě*, která autorovo putování v podobě reportérského deníku zachycuje.

Od poloviny devadesátých let se toho na Blízkém východě událo mnoho a většinou to bylo špatné. Svět Jana Moscha už dávno neexistuje, před očima se nám však rozpadly i křesťanské enklávy, které popsal William Dalrymple (autor knihy o křesťanech na Blízkém východě *From the Holy Mountain: A Journey in the Shadow of Byzantium*, vydané v roce 1997 – pozn. red.). Usoudil jsem, že nastala vhodná chvíle, abych navštívil místa a lidi, o nichž tento Brit psal.

Na svou cestu jsem se připravoval řadu týdnů, sledoval jsem válečné zprávy z Blízkého východu, četl jsem knihy spisovatelů, kteří z této části světa pocházejí, proplétal jsem se mlhovinami teologických sporů z prvních staletí po Kristu, prozkoumával jsem tajemství herezí a myšlenek, které jsou pro většinu západních křesťanů zcela nereálné.

Avšak ani nejlepší knihy vás nepřipraví na onen zvláštní pocit dezorientace, který reportéra přepadá, když se ocitne tváří v tvář druhému člověku. Dozvídá se nový, dosud neznámý příběh, jenž odporuje všemu, co vyčetl v moudrých knihách a znal ze svých dřívějších zkušeností. Musí si tedy vybrat, komu uvěří: Zda textům, které se opírají o autoritu svých autorů, historiků a odborníků, nebo obyčejnému člověku, jehož vyprávění boří jeho dosavadní vnímání dané otázky i jasnost akademického výkladu. Při autentickém kontaktu s člověkem mizí jistota i pochopitelnost dříve známého a popsaného světa, vynořují se paradoxy, nejasnosti a nesrovnalosti. Tedy obyčejný život.

Právě ten jsem totiž na své cestě hledal. Křesťanství pochází z Východu. Všechno to začalo v Antiochii, Jeruzalémě, Alexandrii a Konstanti-

nopoli. Řím byl daleko. Itálii dobývali Vizigóti a Hunové, Britské ostrovy sužovali Piktové, Skotové a Sasové, území dnešního Polska pokrývaly pralesy, v nichž lidé soupeřili o svůj kus země se zubry a vlky. Na Východě se v té době utvářela křesťanská teologie, jež měla později změnit svět, bujně vzkvétala kultura a stavěly se nádherné kostely. Právě odsud se vydávali apoštolové a jejich následovníci do světa, právě zde se tisíce mnichů odebíraly do pouště, aby své životy zasvětili Bohu.

Tušíme, že takhle nějak to bylo. Víme i to, že tisíce východních křesťanů dnes umírají rukou islámských fanatiků, že jich stovky tisíc utíkají z míst, která jejich předkové obývali po staletí. Zastrášují je, vyhánějí z míst, kde se narodili, a my nečinně přihlížíme, jak vysychá pramen, z něhož se rozvinula naše kultura. V televizi nebo na YouTube sledujeme zločiny Islámského státu a zmůžeme se leda tak na charitativní sbírky – jako vždycky, když chceme umlčet své špatné svědomí.

Nechtěl jsem taky jen přihodit do pokladničky nebo planě moralizovat. Raději jsem se vydal na cestu a pokusil se popsat svět, který dost možná zaniká, vyjádřit úctu jeho obyvatelům. Čím je totiž skutečná cesta než právě projevem úcty k lidem a jejich dějinám, obdivem k místům a věcem? (...)

12. ledna 2014, Irácký Kurdistan, Dohuk

S guvernérem Farhatem Atrašim jsem se sešel v jeho kanceláři v centru města. Spleť chodeb, jimiž se dostanete do malých místností se zaneprázdněnými úředníky, mě dovedli do velké pracovny. Guvernér mě přijal spolu se svými spolupracovníky. Zeptal jsem se, jak je možné, že irá-

ká armáda nedokázala čelit útoku fundamentalistů a rozpadla se.

„Iračané nebojují, nevědí totiž, za co by měli bojovat. Morálka této armády byla nulová. Iráčtí sunnitě se už dávno považují za opomíjenou část společnosti, kterou bagdáská vláda diskriminuje. Nemají podíl na moci, proto se teroristům daří získávat je na svou stranu tak snadno. Iráčtí sunnitě se musejí zapojit do politické správy země.“

„Kurdští pešmergové tyto problémy nemají?“

„Jsme lépe organizovaní, navíc máme společný cíl, jímž je obrana Kurdistanu. Je to naše země a my bráníme vlastní lidi.“

Ptám se, jak je možné, že se Islámský stát z téměř neznámé skupiny fanatiků stal ozbrojenou silou, která je schopna šířit chaos v jednom ze strategicky nejdůležitějších regionů světa.

„V Iráku spočívá vina na bedrech premiéra Málíkího. Osm let sunnity zcela marginalizoval, zpolitizoval armádu a zneužíval ji k tomu, aby utlačovala sunnity. Teroristi z Islámského státu využili obrovské frustrace sunnitů a přebrali kontrolu nad dalšími organizacemi. Na Blízký východ se navíc sjíždějí radikálové z Evropy, Pákistánu, Čečenska, Afghánistánu či arabských států. Sunnitě je podporovali, protože se domnívali, že tím bojují proti šíitům, hlavně proti Íránu, ale teď je z toho mezinárodní problém. Týká se všech, vás v Evropě nevyjímaje.“

Guvernér mi vyprávěl o situaci uprchlíků, která proměnila život celého regionu. Chtěl jsem je však spatřit na vlastní oči.

Odpoledne jsem se vypravil do tábora jezídů v obci Chanke, která leží několik kilometrů za městem. Podél

Pokračování na str. 24

Pokračování ze str. 23

cesty se v nedostavěných domech usídlily rodiny uprchlíků.

„V okolí se přestalo stavět, protože lidi začali obsazovat nedokončená torza budov,“ vysvětluje mi průvodce Thamer Alyas, který je sám jezíd. Thamer řídí organizaci Humanity. Pomáhá uprchlíkům, kteří se nacházejí v nejhroší situaci, především jezídům, kteří uprchli z okolí hory Sindžár, kde fundamentalisté v létě obklíčili pět set tisíc lidí.

Do Dohuku a okolí, kde žije úředně milion dvě stě tisíc obyvatel, přijelo od poloviny loňského roku přes sedm set tisíc přesídlenců, hlavně z okolí Mosulu, tedy z rovin u Ninive. Vlna začala silit v červnu, tedy ve chvíli, kdy Islámský stát vstoupil do Mosulu. Lidé obsadili všechny dostupné veřejné budovy a tábořili na ulicích. Dnes v okolí města funguje šestnáct oficiálních táborů, avšak noví uprchlíci se usídlují i jinde.

Zastavili jsme se u stanů rozestavěných podél cesty. O kus dál stojí oficiální tábor, jež obývá zhruba čtyřicet tisíc uprchlíků. Naším cílem byl ovšem jiný tábor, „divoký“, v němž nouzově přebývalo asi pět tisíc lidí.

„Ti, kteří jsou zde, to mají horší než uprchlíci v hlavním táboře. Ale i tak se mají nesrovnatelně líp než ti, kdo zůstali na hoře Sindžár.“

„Chcete říct, že jezídí tam stále jsou?“

„Ano, protože jižní svahy hory jsou stále pod kontrolou Islámského státu. Deset až patnáct tisíc jezídů tam i nadále žije pod jeho taktovkou.“

Podmínky v táboře jsou strašné. Není tu světlo, voda, mobilních záchodků je zde pouze několik. Když mě Thamer provádí mezi stany, přistupuje k nám jakási žena.

„Zve tě na čaj,“ říká Thamer. „Rekl jsem jí, že je velice laskavá, ale že nemáme čas. Udělal jsem dobře?“

Dobře. Není to má první návštěva v uprchlickém táboře, už jsem viděl lidskou bídu v táborech v Kongu i v jižním Súdánu, v Libanonu jsem viděl Palestince i Syřany zbažené poslední naděje. Na všech těch místech je to vždy podobné – lidé se tě pokoušejí alespoň na chvíli vtáhnout do svého světa, pobýt s příchozím z míst, kde se žije normálně, abychom společně předstírali, že čaj chutná a rozhovor nevázne.

Muž z oblasti Tilbenat mi vypráví svůj příběh. Islámský stát vtrhl do jejich vesnice 31. srpna v osm hodin ráno. Museli si okamžitě zabalit ty nejnnutnější věci a utíkat.

„Obvykle se z města na horu Sindžár jede deset, maximálně patnáct minut, ale neměli jsme auto, takže nám cesta tam zabrala tři hodiny. Tam jsme pak zůstali sedm dní a až poté jsme utekli, znovu pěšky. K syrsko-irácké hranici jsme šli den a noc. Odtamtud se nám podařilo dostat autem do města Zachu v Kurdistánu. Dvacet dva lidí z mé rodiny. Matka, otec, bratři s dětmi. Všichni, kdo jen mohli, utekli s námi. Ale dvacet dalších lidí z mé rodiny – bratrance, strýčkové – jsou stále v rukách fundamentalistů.“

Povšimnu si, že v táboře jsou samí muži.

„Kde jsou vaše ženy?“ ptám se.

„Fundamentalisti je unesli. Jeho sestru a dvě dcery odvedli neznámo kam,“ můj vypravěč přitom ukáže na muže, jenž stojí vedle něj. „Občas některá žena zavolá. Manžel-

ka telefonuje svému muži a pláče, že ji unesli do Saúdské Arábie nebo prodali do nějaké jiné země.“

„Mluvil jsem s děvčátkem, které prodali za čtrnáct tisíc iráckých dinárů, tedy za dvanáct dolarů,“ zapojuje se do hovoru jiný muž. „Zavolala mi a řekla, že si ji někdo vzal za dvanáct dolarů.“

Pak se na mě obrací s otázkou. Na mě a – jak říká – na všechny, kdo budou číst mou knihu:

„Viděl jsi někdy, že by někdo tak krutě zotročil takovou spoustu lidí? Že by byly ženy znásilňovány a následně prodávány jako dobytek na trhu? Že by lidi zabíjeli nebo zotročovali v jejich vlastní zemi? Od počátku světa jezídové přežili čtyřicet sedm pokusů o vyhlazení. Další už nepřijijeme. Jak je možné, že se v Organizaci spojených národů scházejí všechny ty státy a nedokážou nás zachránit?“

Říkám mu, že na jeho otázku odpovědět nedokážu. (...)

13. března 2014, Libanon, Bejrút, Halat

Holdám se dnes vrátit do Kaslíku, ale před odjezdem jsem v hotelu potkal řeckokatolického kněze Alberta Abi Azara, který řídí humanitární organizaci Alpha. Albert je typem člověka, s nímž se během rozhovoru spřátelíte už při druhé větě. Srší humorem, na každou otázku s velkým zápletem odpovídá.

„Křesťané si nechťejí připustit, že v Libanonu došlo k demografickým změnám. Dříve Libanonu vládli, třebaže v tamním politickém a náboženském tavicím kotli, v němž musela tato země fungovat, tvořili většinu jen těsně. Dnes je jich pouhých dvacet pět procent, avšak stále se chovají tak, jako by nepřestali být ve většině.“

„Nechťejí pochopit, že v této zemi žijí i jiné komunity?“

„Ale ano, přijímají to. Ovšem pod podmínkou, že se jejich elitní postavení nezmění. Bohužel však i v systému, který je vůči nim tak vstřícně nastaven, křesťané emigrují na Západ nebo mají méně dětí, protože je chtějí vzdělat, s čímž se pojí nemalé náklady. Ale stále si uchovávají svůj vliv. Má-li v této zemi někdo zaměstnat průměrného křesťana, nebo nadprůměrně vzdělaného muslima, vybere si křesťana. Přesto je však nepotkáte v armádě, protože práce ve vojsku jim nevoní, nesetkáte se s nimi ve veřejné sféře, protože tam jsou nízké platy. Nechťejí se zapojovat do veřejných struktur, ale rádi by vládli. Nejlepší asi bude, když se zeptáte přímo křesťanů, co vlastně chtějí.“

„Podle toho, co říkáte, si libanonští křesťané za své problémy mohou sami.“

„Libanon vymysleli Evropané jakožto zemi menšin, které vládnu křesťané. Zčásti je to tedy vina Evropanů, kteří si mezi sebou rozdělili Osmanskou říši. Francouzi chránili maronity, sunnité pro ně byli plebs a šíité tehdy v Libanonu vůbec nebyli. Pak ještě vznikl stát Izrael, což vedlo k přílivu Palestinců do Libanonu. Potíž tkví v evropské politické korektnosti, která chápe každou kritiku sionismu jako projev rasismu. Reakce na takový přístup rodí nepřátelské postoje libanonských muslimů k Izraeli a k libanonským stoupcům Západu.“

Ptám se otce Alberta, zda i on věří tomu, že veškeré zlo v Libanonu pochází zvenčí.

„Samozřejmě, hodně špatností vzniklo vinou Evropanů nebo Syřanů, řekněte mi ale, proč jsou libanonští politici věrnými nohsledy ve službách zahraničních ambasad? Proč čekají, až jim Amerika nebo Francie vydají rozkazy? Vždycky jsme byli žebráci Západu a zůstáváme jimi i nadále.“

„I přesto na sebe Libanon vzal obrovské břímě související s uprchlíky,“ říkám, „to se Evropě moc nechce.“

„Libanonští křesťané jsou bohatí. Nepomáháme uprchlíkům ze Sýrie dostatečně, hledáme peníze v Polsku nebo jiných zemích. Ale proč? Chudí mají dávat na chudé? Schwálně se podrobněji seznam s tím, jak majetní jsou libanonští kněží. Místo aby pomáhali uprchlíkům, usnadňují jim cestu na Západ, zařizují jim víza.“

Chceš, abych vyjmenoval křesťanské školy a nemocnice, kam chudí křesťané nemohou posílat své děti anebo je tam léčit? Uprchlíci si o tom, že by se tam dostali, můžou leda tak nechat zdát. Kam se poděly misie v nemocnici Hôtel-Dieu na jezuitské univerzitě, ve škole Sacré-Coeur nebo v dalších nemocnicích a školách? Ředitel má radost, když se tam přijde podívat manželka prezidenta nebo třeba premiéra. A chudý křesťan ani muslim tam své děti zapsat nemůžou. Jako duchovní nemám do těchto škol přístup a lidé, o které se starám, také ne. A mám ti tu teď tvrdit, že je to vina Íránu?“

Musíme se rozloučit, ale je mi to líto, protože otec Albert se právě rozohnil a nabíral dech k další kritice své země i církve. Na závěr jsem se ho zeptal, jestli věří v budoucnost Libanonu.

„Dělám, co můžu, a ty taky pomáhej, jak jen můžeš, upozorňuj lidi na to, jak je Západ do té války zapletený. Snaž se ovlivnit své politiky. Viděl jsi pochod na podporu Charlie Hebdo? Třicet státníků pochoduje na obhajobu rouhačů. A oběti naší války si snad nezaslouží vzpomínkový pochod? Jsou to jenom čísla? Vy hájíte svobodu slova a projevu? Tak to abych se šel vyčurat před Elysejský palác. Dovolí mi to? Nebo mě za to zavrou do vězení?! Celý ten Západ je s prominutím jedna velká ubohost.“

14. března 2014, Libanon, Annaja

(...) Po cestě vzhůru, do kostela svatého Petra a Pavla, v němž se nachází cela, ve které žil a zemřel otec Šarbel, přemýšlím, proč svět začal považovat víru v zázraky za nesmysl. Snad tomu tak bylo vždy? Třeba rodiny těch, které Kristus zázračně uzdravil, měly také k dispozici lékařskou dokumentaci a sami uzdravení byli ochotni přísahat, že byli nemocní, ale teď jsou zdraví. A přesto všechno jim to moc lidí nevěřilo.

Předchozí den jsem se o libanonské víře v zázraky bavil s Nádžím al-Chúrim, který přednáší ve škole Džamhur a angažuje se v oblasti smíření křesťanů a muslimů. Hovořili jsme o víře Libanonců, o víře prosté, teologií nekomplikované, důvěřivé a slepé. V polštině se takové víře říká „mohérová“ (s odkazem k mohérovým baretům polských věřících babiček – pozn. red.), Francouzi zase hovoří o „foi du charbonnier“, uhlířská víra.

Georges Brassens o ní zpíval:

*„Chtěl bych mít víru, víru uhlíře,
co je šťastný jak papež a hloupý jak bota.“*

Vprávím Nádžimu o polské lidové víře, která se – jak se mi zdá – podobá té libanonské.

„Polsko je bohužel poslední evropskou zemí, kde slovní spojení ‚slepá víra‘ není pejorativní.“

Opravuji ho, že pejorativní to sice je, ale chápu, co má na mysli.

„Každopádně nejste jako Francie, kde nevádí, že satirický časopis otiskne karikatury proroka Mohammeda a jejich autoři se stanou národními hrdiny. Čeho ti rouhači chtějí dosáhnout? O co jim jde?“

„Francouz by vám na to řekl: ‚Právě v tom spočívá svoboda.‘“

„V čem spočívá svoboda? Byl jsem v šoku, když jsem ty karikatury proroka viděl. Pro muslimy je obraz proroka posvátný. Ať se vysmívají třeba i papeži, s tím nemám problém, ale Bůh, to už je něco posvátného. Je-li dovoleno útočit na Boha, kde leží hranice?“ ptá se Nádží al-Chúri.

Říkám mu, že ve světě, odkud pocházím, nejsou žádné hranice.

„Něco ti řeknu, Dariuszi,“ zadívá se mi do očí, jako by mi měl záhy prozradit to nejskrytější tajemství. „Libanon chrání Duch svatý a Panna Marie. Podívej se, co se v celém našem regionu děje: Všechno se rozpadá, ale my tady žijeme skoro normálně. Libanonský křesťan si ve své zemi může zajet kamkoli. Během jediného dne si můžeš zalyžovat v okolí Bšarré a pak sjet dolů na pobřeží a vykoupat se ve Středomořím moři. Libanon je pod ochranou Duha svatého a Panny Marie, tomu já naprosto věřím.“

A víš proč tomu tak je? Tady, kde právě teď stojíme, se zrodilo celé křesťanství. Jestliže jsi dnes křesťan, jestliže papež je papežem, to všechno se děje díky nám, protože my jsme byli křesťané před vámi. A v našem regionu se zrodil taky islám. Jestliže jsou dnes někde v Indonésii muslimové, je to díky nám, protože my jsme byli muslimové před nimi. A řeknu ti, že jestliže jsou dnes v Americe židé, je to proto, že dřív žili tady, v našem regionu, my jsme byli židé před nimi. Pokud tedy křesťané, židé a muslimové nebudou schopni žít v míru tady, v tomto regionu, kde jsou naše společné kořeny, nebudou toho schopni už nikde jinde na světě a svět se rozpadne.“

V noci jsem v hotelu nemohl usnout. Sobotní večírek totiž zdaleka nekončil. Zapnul jsem si tedy počítač a na internetu si vyhledal, kde se vzalo sousloví „uhlířská víra“. Francouzský gramatik 17. století Fleury de Bellingen jej vysvětluje v této anekdotě:

„Dábel potká uhlíře a zeptá se ho: ‚V co věříš?‘“

Uhlíř mu odpovídá: „Věřím v to, v co věří církev.“

„A v co věří církev?“ vyzvídá dábel.

„V to, v co věřím já,“ odvětí mu uhlíř.

Dábel ještě chvilku uhlíře trápil, ale jeho tvrdošíjnosti čelit nedokázal a neslavně ustoupil. A úsloví „uhlířská víra“ už zůstalo.

Dariusz Rosiak

Ukázku z knihy Dariusze Rosiaka *Ziarno i krew. Podróż śladami bliskowschodnich chrześcijan* (Czarne 2015) přeložil Martin Veselka.

Článek byl podpořen v rámci projektů Česko-polského fóra z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Kdo nepřijme muslima, bude mít problém i s křesťanem

■ Proč jste se rozhodl vydat na Blízký východ a setkat se s tamními křesťany?

Řadu let mě toto téma zajímalo, přímou inspirací pak byla kniha britského historika a spisovatele Williama Dalrymplea *From the Holy Mountain*. Chtěl jsem navštívit komunity, které Dalrymple poznal před dvaceti lety. Zejména po vypuknutí války v Sýrii se mi zdálo, že je nutné jejich dnešní život rychle poznat a popsat. Neexistuje samozřejmě nic jako Blízký východ, stejně jako neexistuje „Evropa“ nebo „Afrika“. Jsou jen jednotlivé země, nebo spíše regiony s vlastní historií, zvyky atd. Proto jsem se vydal na místo a hovořil s konkrétními lidmi. To, co jsem se dozvěděl o Turecku, Iráku, Libanonu, Izraeli, Egyptě nebo Švédsku, jsem se pokusil zachytit ve své knize.

■ Ve které zemi je situace křesťanů nejobtížnější?

Jednoznačně v Iráku a Sýrii, protože tyto země jsou ve válečném stavu. Tam skutečně křesťané stojí před hrozbou vyhlazení.

■ Vydal jste se do oblasti jako reportér, ne jako turista. Přesto je těžké zbavit se předsudků obyvatele „Západu“. Překvapilo vás během cesty něco?

Překvapivé může být všechno, pokud člověka vede zvědavost a poznává svět, aniž má předem připravené teze a odpovědi. K tomu by měl každý reportér směřovat. Velmi mě překvapilo i to, že se mi podařilo na cestu vydat a uskutečnit většinu věcí, které jsem si na začátku předsevzal.

■ Změnil se váš pohled na západní kulturu a evropský přístup k náboženství?

Nezměnil. Evropa je kontinent, který žije v postnáboženské době. Vztah k víře není pro většinu lidí spojený s jejich identitou. Na Blízkém východě je situace jiná. Vyznání a způsob praktikování náboženství znamenají pro obyvatele této oblasti zásadní prvky jejich osobní identity, někdy i její hlavní zdroj.

Rozhovor s polským reportérem Dariuszem Rosiakem, autorem knihy *Zrno a krev. Po stopách křesťanů na Blízkém východě*.

Dariusz Rosiak (*1962), polský novinář a reportér. Řadu let působil v *RFI* a především v *BBC*, v současné době vede v *Polském radiu* několik pořadů věnovaných zahraniční publicistice. Byl zástupcem ředitele *Polské tiskové kanceláře (PAP)*, zástupcem šéfredaktora týdeníku *Newsweek Polska* a publikoval v příloze deníku *Rzeczpospolita Plus Minus*. Autor několika reportérských knih. Za tu poslední, *Zrno a krev. Po stopách křesťanů na Blízkém východě* (2015), získal Cenu Beaty Pawlak a byl nominován na prestižní literární cenu Nike.

■ Jak v tomto kontextu vnímáte evropský přístup k osobní svobodě a svobodě slova, na němž byla založena například satira časopisu *Charlie Hebdo*?

Nepovažuji za ideál pojetí svobody založené na právu rouhat se. V tomto smyslu „nejsem Charlie“. Na druhou stranu nevím, kde bychom měli a mohli klást hranici pro svobodu slova. Zlo, které způsobuje neomezená svoboda slova a projevu, je menší než zlo způsobené pokusy tuto svobodu jakkoli omezovat nebo vytyčovat její hranice.

■ „Pokud tedy křesťané, židé a muslimové nebudou schopni žít v míru tady, v tomto regionu, kde jsou naše společné kořeny, nebudou toho schopni už nikde jinde na světě, a svět se rozpadne,“ říká hrdina vaší knihy. Poznal jste

během své cesty místo, kde by toto klidné soužití bylo možné?

Jediná země v oblasti, kde existuje plná svoboda náboženského vyznání, je Izrael. Což samozřejmě znamená, že by v tomto státě nebyla práva muslimů a křesťanů omezoována. Neděje se to ale proto, že jsou křesťané nebo muslimové, ale proto, že jsou Arabové, Palestinci. Je to politická, ne náboženská diskriminace. Pro oběti této diskriminace není její důvod samozřejmě podstatný, důležité pro ně je, že jsou obětmi represe, a to jejich život zásadně ovlivňuje. Ale faktem zůstává, že v Izraeli není nikdo oficiálně pronásledován pro svou víru. Ve všech ostatních státech regionu – Libanon a Jordánsko jsou trochu jiné případy – svoboda náboženského vyznání neexistuje.

■ Jaký je váš osobní názor na takzvanou uprchlickou krizi? Existuje možnost účinné pomoci na místě? Co lze udělat v Evropě?

Podle mého názoru je nutné udělat všechno pro to, aby na Blízkém východě zůstali křesťané, stejně jako muslimové. Mějme na paměti, že dokonce i ze statistických důvodů – je to muslimská oblast – se hlavní obětí násilí stávají především muslimové. Musíme pomáhat lidem na místě, ale přijmout také oběti války a násilí. K tomu nás zavazují nejen mezinárodní úmluvy, ale především obyčejná slušnost.

■ V české veřejné debatě se často objevuje názor, že jestli máme přijímat uprchlíky, pak především křesťany, ne muslimy. Co si o tom myslíte?

Pokud má někdo problém s tím, aby přijal muslima z Blízkého východu, s křesťanem bude mít stejný problém.

Lucie Zakopalová

Článek byl podpořen v rámci projektů Česko-polského fóra z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Szilárd Borbély: kousek baroka v dnešním světě

Na konci roku 2000 se v maďarském tisku objevila zpráva o brutální vraždě dvou starších manželů, kteří se na Štědrý den stali obětí loupežného přepadení. Soudě podle stop byli manželé zřejmě zaskočeni ve spánku, bez možnosti se jakkoliv bránit.

Tento brutální útok postihl rodiče maďarského básníka, prozaika a literárního vědce Szilárda Borbélye. Čtyři roky nato vydal básnickou sbírku *Pompa funebris*, která se měla stát poctou jeho rodičům, a hlavně mu pomoci vyrovnat se s jejich hrůzným koncem. Sběrka začala vznikat v roce 2002. Podle autorových slov to bylo možné, až když opadly veškeré svazující emoce – vztek, nenávisť, chuť po pomstě –, a zůstalo jen prázdno – a smutek.

III.

*Dokud jsi žila v těle,
chodilas (ty: Já) městem
ve strachu před Člověkem
a tím co činí – před zlem.*

*Bát se už sotva musíš,
jsi mrtvá jak náš Ježíš,
řekli mu: "Ať už zmizíš!
Jsi jen cár masa, vidíš?!"
Neplakal při mučení
s jazykem vytrženým,
lbem botou proraženým,
sekerou rozhmžděným.
(přeložila Lucie Szymanovska)*

Szilárd Borbély, *Pompa Funebris*

Nalezení pravého jazyka

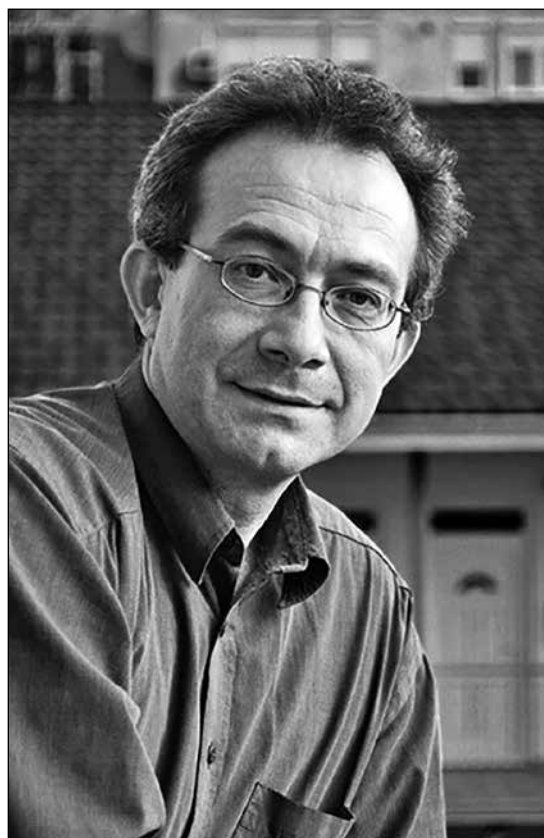
Říká se, že velké věci vznikají náhodou, ale také se praví, že štěstí přejí připraveným. Obojí se snoubí ve zrodu sbírky *Pompa funebris*, podle kritiků i čtenářů velkého básnického počínu maďarské literatury začátku třetího tisíciletí. Borbély v rozhovoru, který byl přeložen do češtiny

a otištěn v časopise *Souvislosti* v roce 2005, tvrdí: „Nejdřív jsem se toho tématu nechtěl vůbec dotýkat. Po roce a půl dostalo formu díky určité souhře okolností... Zrovna jsem zkoumal maďarské souvislosti s příběhem Amora a Psyché v 18. století, seděl jsem ve vídeňské Národní knihovně a hledal dobové odkazy. Do elektronického vyhledávače jsem psal hesla Amor, Psyché, smrt a podobně. Vyplivlo mi to spoustu knížek, článků, studií, většinu z nich jsem si půjčil. Byl mezi nimi i Angelus Silesius. A tehdy jsem našel ten pravý tón a pravý jazyk.“

Pravým tónem a jazykem se zde myslí styl baroka – plný protikladů, kudrlinek a fascinace smrtí i křesťanstvím... Díky tomu vznikla jedinečná sbírka barokních básní v moderním hávu, které kvůli hrůznému kontextu vyvolávají mrazení v zádech.

Sami uprostřed vesnice

Szilárd Borbély se narodil roku 1964 na východě Maďarska, kousek od rumunských hranic, do nešťastné doby a rodiny stížené stigmatem, které malá vesnice neodpouští. Jeho otec byl totiž nemanželským synem židovského souseda a po smrti otčima jej celá jeho rodina vydělila. Rodina malého Szilárda Borbélye se setkávala ve své vesnici s ústrky a posměšky a okrádáním v obchodech. Navíc Szilárdův otec kvůli kulackému původu těžko získával práci. To vše dohromady vyústilo v přestěhování rodiny do jiné vesnice.

Svůj rodný kraj Szilárd Borbély v podstatě neopustil, na studia v Budapešti nedostal doporučení a pomalu se smiřoval s tím, že východní Maďarsko zůstane jeho osudem. Vystudoval univerzitu v Debrecínu a posléze na ní začal přednášet literaturu. Ještě během studií složil své první básně a postupně se z něho stal jeden z nejvýraznějších maďarských básníků přelomu tisíciletí.

Pro jeho dílo jsou typické kromě již zmíněné inspirace barokem také silný křesťanský vliv a snaha o vyrovnání se se svým židovským původem. Rovněž hledání hranic jazyka představuje důležitý aspekt jeho literární tvorby.

Román jako pomník

V roce 2013 napsal svůj první a zároveň jediný román *Nemajetni* (v roce 2016 vyšel v nepříliš zdařilém českém překladu), který se stal událostí roku a povinnou četbou pro každého, kdo se zabývá současnou maďarskou literaturou. Borbély zde de facto pojednává o svém dětství (podle slov samotného autora se jedná o životní fikci), a vyrovnává se tak s výše popsanou obtížnou situací své rodiny.

Pokračování na str. 28

Pokračování ze str. 27

A opět si volí „barokní“ cestu, jež mu pomáhá lépe vykreslit zmar a bídu jedné rodiny na drsném maďarském venkově. Nejsou to však slova ani styl, co ve čtenáři probouzí myšlenky na baroko, nýbrž jistá fascinace špínou, rozkladem nebo marností jakéhokoliv života, lidského i zvířecího. Zároveň jde o popis brutálního chování, jakého jsou lidé schopni jeden vůči druhému a také ke zvířatům. Můžeme v tom najít jistý barokní protiklad: člověk jakožto odraz Boží se dokáže chovat jako zvíře.

Hlavním hrdinou knihy je malý chlapec, který nahodile vypráví příhody ze svého života tak, jak mu přijdou na mysl. Malé dítě jako vypravěč ve čtenáři umocňuje pocit zhnusení z popisovaných událostí. Dospělý čtenář zároveň cítí větší soucit a empatii s malým chlapcem, kterému se dějí hrozné věci a někdy je i sám páchá. Dětský vypravěč neprožívá události v kategoriích dobra a zla, často je

kvůli své nedospělosti plně nechápe, a mluví o nich proto s odstupem novinových zpravodajských článků. Tento očividný protiklad, hrůza vyprávěná až neosobním stylem, nejednoho čtenáře překvapí a možná i opaří.

V maďarské literatuře příběh podaný dětskou optikou není žádnou novinkou – stačí si vzpomenout na *Člověka bez osudu* od Imre Kertésze, a dala by se vyjmenovat další díla. Nicméně právě ke Kertészovi mají *Nemajetní* nejbližší lakonicky popisovaným děsem. Dalo by se říct, že *Nemajetní* a *Pompa funebris* tvoří dohromady pomník ze slov postavený jedné rodině stížené neštěstím, ale svými literárními kvalitami přesahují autorův autobiografický rámeček.

Od svých čtyřiceti let se Szilárd Borbély chystal na „barokní“ dobrou smrt, tedy aby byl v okamžiku skonu

smířený se svým životem i se svými blízkými. V únoru 2014, ve svých padesáti letech, spáchal sebevraždu. Maďarsko tak ztratilo výraznou postavu své literární scény. Místo závěru se hodí verše z básně *Cherubský poutník* od Angela Silesia, velkého barokního básníka, jenž Borbélye inspiroval.

*Jak cizí věčnu je sled hodin, dnů a let!
A já jsem doposud, žel nenalezl střed!*

*Dvě oči duše má: to jedno vidí čas
a druhé upřeno je do věčnosti zas.*

*Že žiješ pro věčnost, ó křesťane, jen zdá se,
když bídne uvízl jsi tělem duší v čase!*

Szilárd Borbély žije věčně díky svému dílu i díky tomu, že již není tělem ani duší uvězněný v čase a prostoru tohoto konečného světa.

Alena Mikolášková

Pamatuj na smrt? Dnes už to neplatí

„Vy Vikingové myslíte jenom na smrt,“ říká v populárním televizním seriálu *Vikingové* anglický král Eckbert. Vikingové toužili zemřít v boji nebo alespoň smrtí, při které osvědčili svou nebojácnost. Jenom tak se totiž dostali do Valhally, bájně síně v Ásgardu, kde pak den co den hodovali a vyjížděli válčit před očima hlavního severského boha Ódina. Smrt v boji tak pro ně znamenala přízeň bohů.

My se nemáme na co těšit. Pro nevěřícího Čecha není posmrtný život téma. I současné křesťanství nabízí spíše nepředmětné představy o Božím království. Nejenže se nemáme na co těšit, my na pozemský konec raději ani nemyslíme. Aniž jsme si toho všimli, smrt se tabuizovala, a možná se stala dokonce lačnou bestii s rozevřeným chřtánem, jejíž jméno neradno vyslovit. České pojetí smrti ilustruje zdejší přístup k hospicům – teprve po dvaceti letech jejich existence na našem území stát začal uvažovat, že je zařadí mezi zdravotnická zařízení. Přitom smrt u nás vlastně patří do oboru medicíny. Když člověk zemře mimo zdravotnické zařízení, například doma ve své posteli, následuje automaticky pitva.

Tělo není jen skořápka

Proč my, Češi, nemáme rutinně zajištěnou solidní pohřební službu a naše rodiny netuší ani to, zda jsme chtěli zpopelnit nebo uložit do země? Smrt přestala být jedin-

covou osobní záležitostí. Nepatří k životu ani k ničemu po něm. Visí ve vzduchoprázdnu. Když o ní mluvíme, máme na mysli jen ten okamžik, kdy přestane srdce bít. Jako by v tu chvíli přestalo existovat i tělo. I když právě ono je na rozdíl od duše, již ještě nikdo nikdy neviděl, hmatatelné a skutečné, mnozí Češi s ním mají po smrti problém. Nevěřící se smějí věřícím, že jim jde hlavně o odchod duše do ráje a tělo pro ně není zase tak důležité. Jenže právě pro tyto posměváčky představuje tělo jen skořápku duše a vozítko pro naplňování fyzických potřeb. Ač nevíme, co si se smrtí počít, naše tělo bezprostředně po ní nepřestane existovat. Jen může přijít o důstojné zacházení. A to jen proto, že se smrti obáváme a nechceme s ní nic mít.

Strach je přirozený. Snaží-li se člověk úplně potlačit strach, ten mu to vrací a křiví ho. Naopak podlehně-li člověk strachu, ten roztahuje panožky i tam, kam by se jinak nedostal. Bojíme se, že nás smrt překvapí – a chováme se, jako by tomu mohlo být jinak, když ji budeme ignorovat. Člověk nechce o smrti slyšet, na pohřby nechodí, poslední rozloučení se svými blízkými řeší bez veřejného obřadu „v rodinném kruhu“, snaží se zamést stopy po zemřelých. Bát se smrti je přirozené, ale zavírat před ní oči nemá smysl.

Komu patří smrt?

Když dnes někdo zemře, tíha jeho smrti padne na příbuzné. A to v daleko větší míře a jinak, než by si jistě

zemřelý přál. Takhle jsme to chtěli? Dá se žít jinak – počítat se smrtí, vzít pragmaticky na vědomí, že jednou odejdu a tento odchod patří k mému životu. Neodsouvejme odpovědnost „za sebe po smrti“ pouze na pozůstalé. Ti v danou chvíli bolesti a starosti mají plno i bez toho. Pokud to

necháme jen na nich, tak si vlastně nakonec zasloužíme tu normalizační hudbu, industriální prostředí obřadní síně i to, že poslední zážitek s námi bude pro naše blízké ještě více traumatizující, než by být musel.

Marie Jüptner Medková

Normalizace polským očima: Zlomení národa pomocí filmové kamery

V Polsku bývá Pražské jaro někdy vnímáno jen jako souboj dvou křídel komunistické strany. Přitom Československo se během šedesátých let stalo nejsvobodnější zemí východního bloku, což se odrazilo i ve značném kulturním rozkvětu. Takzvaná normalizace, jež následovala po násilném potlačení Pražského jara v srpnu 1968, chtěla zlomit národní charakter Čechů a Slováků nejen politickými represemi, ale i prostřednictvím kultury. Důležitou roli zde hrál film.

Dnes se na dědictví šedesátých let nahlíží v Česku do určité míry kriticky. Například podle Václava Klause se jednalo sice o osvícenou, ale stále komunistickou diktaturu. Nicméně tento „socialismus s lidskou tváří“ byl každopádně lepší než následná normalizace dovezená na sovětských tancích. To je třeba připomínat, neboť v hlavách některých Čechů dodnes přežívá zakořeněný mýtus bezpečného a blahobytného socialismu za éry Gustáva Husáka.

Šedesátá léta v Československu neznamena na rozdíl od Polska pouze krátkou „oblevu“. Po období stalinovské diktatury Čechoslováci postupně získávali zpět ztracenou svobodu. Komunistický režim slábl a v letech 1967–1968 se zdálo, že brzy skončí. S narůstající svobodou se samozřejmě lépe dýchalo i kultuře. V literatuře zazářili talentovaní tvůrci jako Bohumil Hrabal a Milan Kundera, v divadle pak zaujaly například hry Václava Havla. Velký ohlas doma i ve světě získala především československá filmová nová vlna v čele s režiséry Jiřím Menzelem a Milošem Formanem.

Dnes už je nová vlna v Polsku poněkud pozapomenutá. Jednalo se však o výrazný český příspěvek k rozvoji filmového umění. V rámci hranic vymezených režimem vyprávěli režiséři nové vlny lidské příběhy bez přikrášlování reality. Možná i proto byli později obviněni z očernování socialistické společnosti. Některé filmy – jako například *Spalovač mrtvol* (1968) Juraje Herze – se nevyhýbaly ani

tématu totalitarismu. Potlačení Pražského jara znamenalo konec relativní svobody nejen pro českou společnost, ale také pro filmovou branži.

Kult konformismu

Historici se většinou shodují, že Husák nabídl společnosti na začátku normalizace jakousi nepsanou smlouvu: občané měli rezignovat na své politické svobody, za což jim režim slíbil zajistit relativně vysokou životní úroveň. Je třeba zdůraznit, že nastupující normalizaci neprovázela masová zatčení. V politické rovině normalizace znamenala především půl milionu lidí vyhozených z práce. Inteligence s politickým škrálopem byla vykázána do role uklízečů toalet. Šířil se kult konformismu, vítězila obyčejná lidská podlost. Národ, který se v šedesátých letech již

Jiří Menzel, přední osobnost československé nové vlny, na snímku z roku 2014.

Foto: Wikimedia Commons/David Sedlecký

zdál být vyléčen z mnichovského traumatu, měl být znovu zlomen.

Vedle politických represí měla normalizace také kulturní aspekt. Mnohokrát se jím ve svých esejích zabýval Václav Havel, jenž právě kulturu považoval za hlavní

Pokračování na str. 30

Pokračování ze str. 29

nástroj husákovské politiky. Oficiální umění mělo podle něj demonstrovat, že historie skončila, a pomáhat při celkovém zglajchšaltování společnosti. Podporovalo určitý mentální typ člověka, kterého si můžeme definovat jako sovětského člověka 2.0. Ten již nebyl Prométheem, spasitelem lidstva, ale komunistickým maloměšťákem.

Asi nejlépe zformuloval zásady nové kulturní politiky v roce 1969 sám Gustáv Husák. Novou vlnu podrobil drtivé kritice. Kultura před sovětskou invází podle něj vyvolávala dojem, že socialistická společnost podléhá degeneraci a rozkladu. Kultura, a obzvláště film, by přitom podle Husáka měla propagovat obyčejného člověka, jeho každodenní život a starosti. Především by však měla zobrazovat přednosti cesty k socialismu.

Film podle Husáka

Toto politické zadání realizovala i normalizační kinematografie. Upřímně řečeno, když jsem zhlédl několik českých filmů ze sedmdesátých a osmdesátých let, docela se mi líbily. Zatímco polské filmy natočené ve stejném období byly zcela svázané s kritikou reality komunistického Polska a především s řešením národních a společenských dilemat (to vše samozřejmě v rámci pravidel stanovených režimní cenzurou), české filmy vyprávěly o životních problémech jednotlivců, aniž by se blížily mýdlovým operám.

Avšak po zhlédnutí více než deseti takových filmů se moje pocity měnily z mírné sympatie v jisté rozpaky. Kolik příběhů o tom samém je možné natočit? Skoro všechny filmy, a některé z nich velmi autenticky, vyprávěly o vztazích manžel-manželka a rodiče-děti. Omezovaly se na dilemata typu, zda neposlušnému dítěti naplácat, nebo ne. Jestliže v polských filmech poněkud zarážela častá orientace na historii 20. století, v českých filmech bila do očí absence širších společenských problémů.

Svůj dojem jsem si potvrdil při čtení esejů Václava Havla. Například v esejí *Příběh a totalita* (1987) Havel napsal, že se u některých československých filmových komedií sice baví, ale nemůže se při jejich sledování zbavit „tísňového dojmu, že je s nimi cosi v nepořádku“. Kultura v Československu má být podle Havla očištěna od všech hlubších společenských problémů. Postavy představují „běžného“ člověka a nemají se odlišovat nějakou originalitou. Navíc, jak poznamenává Havel, ty filmy by se mohly i přes jistý ideologický nános odehrávat kdekoli. Nejsou žádným svědectvím doby.

Normalizační filmy dále charakterizuje jakýsi oficiální

optimismus: žijeme v dokonalé socialistické společnosti a všechny problémy řešíme harmonicky a společně. V karikované podobě ukázal tento způsob myšlení již *Případ pro začínajícího kata* režiséra Pavla Juráčka, filmová variace na román Jonathana Swifta *Gulliverovy cesty*. Juráčkův film z roku 1969 představuje jakési završení nové vlny. Jeho hlavní hrdina Gulliver se ztratí a zabloudí do země, kde jsou všichni k sobě velice srdeční, panuje zde dokonce oficiální kult slušnosti. Ale brzy se ukáže, že pod maskou této srdečnosti se skrývá hluboce totalitní společnost. Není divu, že film evokující atmosféru Československa po násilném ukončení Pražského jara putoval na dlouhá léta do trezoru.

Konec sociálního inženýrství

Havel vnímal normalizaci jako pokus o stvoření dokonalé totalitní společnosti. Ta měla podléhat uniformitě a jednodlosti. Kultura už neměla být podřízena oficiální ideologii, nýbrž budování právě takové „dokonalé“ společnosti. Z dnešní perspektivy se normalizace jeví jako pokus zlomit českého národního ducha. Idealismus, dů-

raz na demokracii a humanismus, tedy myšlenkové směry reprezentované T. G. Masarykem, Václavem Havlem a dalšími velkými Čechy, měly být nahrazeny konformismem, zbabělostí a přizemností. Filmy z té doby vytvářejí obraz Čecha nebo Slováka jako maloměšťáka omezeného pouze na záležitosti vlastní rodiny. Kultura tak měla konzervovat negativní charakterové vlastnosti.

Naštěstí Sametová revoluce v roce 1989 toto sociální inženýrství zastavila. Ve prospěch českého národa tak svědčí odmít-

nutí režimu, který nabízel zakonzervování těch nejhorších vlastností na věčné časy. I dnes však někteří kritici předhazují Čechům provincialismus a konformismus. Na druhou stranu vidíme v Česku mnoho pozitivních změn, například nárůst idealismu u části mladého pokolení, o němž psal už Václav Havel ve své knize *Prosím stručně* (2006). Stojí též za zmínku, že v Česku po roce 1989 nikdy nebyla – na rozdíl od jiných zemí visegrádské skupiny – vyloženě ohrožena demokracie. Je jen trochu škoda, že se česká kinematografie po pacifikaci v sedmdesátých a osmdesátých letech dosud úplně nezvedla a nenavázala na své nejlepší tradice z časů Miloše Formana, Jiřího Menzela a dalších.

P.S. Pro spravedlnost je třeba dodat, že i za normalizace občas vznikala výjimečná filmová díla. Speciální pozornost si zaslouhuje třeba režisérka Věra Chytilová, jež navzdory nejrůznějším šikanám pokračovala v tradici nové vlny.

Łukasz Kołtuniak

Věra Chytilová na karlovarském filmovém festivalu v roce 2007.

Foto: Petr Novák, Wikipedia

Disent v ženském rodě

Čtyřicáté výročí vzniku Charty 77 přirozeně oživilo zájem o témata s ní spojená. Jedním z aktuálních úhlů pohledu na protikomunistické hnutí nejen v Československu je zkoumání toho, jakou roli a postavení v něm měly ženy.

Historiky a sociology doposud poměrně málo zpracované téma působení a postavení žen v československém disentu v poslední době přitáhlo pozornost médií i vědců. Je to přirozené: genderové a feministické teorie se postupně, i když nikoli hladce, stávají součástí intelektuálního mainstreamu, a jejich aplikace je tudíž častější než kdykoli předtím. Otázky po postavení žen tak padají v rozhovorech s pamětníci (např. rozhovory s Kamilou

(polské období českého Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných; VONS) a ilegálního Rádia Solidarita Zofie Romaszewské a signatářky a mluvčí Charty 77 Petrušky Šustrové. Směr, jímž se film i debata nakonec ubíraly, mohl být pro některé účastníky překvapující.

Nepostradatelná součást opozice

Jak uvádí historička Květa Jechová, mezi prvními signatáři Charty 77 bylo pouze čtrnáct procent žen. Byla by ovšem chyba odvozovat z tohoto údaje představu o tom, jak dalece se ženy účastnily opozičního dění. První vlna podepisování Charty se odehrála za specifických podmínek, které ovlivnily výběr signatářů. Podle spisovatele Pavla Kohouta se tehdy dohodlo, že manželky signatářů dokument podepisovat nebudou, aby se iniciativně nepředhazovalo umělé navyšování počtu signatářů. Ženy nicméně dokument podepisovaly, avšak nikoli „automaticky“, nýbrž iniciativně. Nakonec jich tak mezi signatáři byla zhruba třetina (podobně jako ve VONS). Obdobné zastoupení měly ženy také mezi mluvčími Charty 77, kde byla až na výjimky v exponované trojici vždy alespoň jedna žena. Jak podotýká Petruška Šustrová, takto vysoká aktivní účast žen byla nesrovnatelná s jakýmkoli patrem tehdejší oficiální politické hierarchie (samozřejmě s výjimkou organizací jako Československý svaz žen, kde byla jejich přítomnost stanovená shora).

Ani to však neposkytuje úplnou představu o působení žen v opozičním hnutí. Kromě žen viditelných, podepsaných a (polo)veřejně vystupujících je totiž nemožné opomenout v pozadí stojící partnerky aktivních disidentů. Podle Petrušky Šustrové byl dissent nejen paralelní společností, ale především společenstvím, v němž hrály obrovskou roli otevřené domácnosti. Vzhledem k tomu, že se tehdejší neoficiální politický život neodehrával ve veřejném prostoru, z nějž byl režimem vykázan, ale v soukromí bytů a chalup, zapojovali se do něj víceméně automaticky všichni, kdo danou domácnost sdíleli. Kromě toho bylo každému z jeho účastníků jasné, že případná represe se neomezí pouze na aktivního člena rodiny, ale nevyhnutelně dopadne na celou „jednotku“. Bez souhlasu a podpory partnera či partnerky byla aktivní účast v disentu prakticky nemožná. Činy typu podpis

O roli žen v disentu diskutovali v knihovně Václava Havla moderátor Maciej Ruczaj, Petruška Šustrová (uprostřed) a Zofia Romaszewska. Foto: Ondřej Lipár

Bendovou, Annou Šabatovou a Terezou Boučkovou publikované během ledna v časopisech *Echo*, *A2* a *Reportér*)

a kladou si je i pracovníci a pracovnice Sociologického ústavu Akademie věd ČR, který v lednu 2017 oznámil spuštění výzkumného projektu *Ženy v disentu* a stejnojmenného doprovodného webu.

Zatímco na ucelenější výstupy z tohoto projektu si budeme muset přibližně rok počkat, jednu tematicky spřízněnou akci na konci letošního ledna uspořádaly Polský institut v Praze a Česká ženská lobby v Knihovně Václava Havla. Na začátku se promítal polský dokument *Solidarita podle žen* (2014), v němž mladá režisérka Marta Dzido pátrá po osudech „zapomenutých“ představitelky Solidarity a klade si otázku, proč po roce 1989 nevstoupily do aktivní politiky. Poté následovala beseda dvou někdejších aktivních účastnic protikomunistického hnutí: zakladatelky Intervenční kanceláře Výboru na obranu dělníků

Beni žen v opozičním hnutí. Kromě žen viditelných, podepsaných a (polo)veřejně vystupujících je totiž nemožné opomenout v pozadí stojící partnerky aktivních disidentů. Podle Petrušky Šustrové byl dissent nejen paralelní společností, ale především společenstvím, v němž hrály obrovskou roli otevřené domácnosti. Vzhledem k tomu, že se tehdejší neoficiální politický život neodehrával ve veřejném prostoru, z nějž byl režimem vykázan, ale v soukromí bytů a chalup, zapojovali se do něj víceméně automaticky všichni, kdo danou domácnost sdíleli. Kromě toho bylo každému z jeho účastníků jasné, že případná represe se neomezí pouze na aktivního člena rodiny, ale nevyhnutelně dopadne na celou „jednotku“. Bez souhlasu a podpory partnera či partnerky byla aktivní účast v disentu prakticky nemožná. Činy typu podpis

Pokračování na str. 32

Pokračování ze str. 31

Charty 77 tak byly obvykle výsledkem vzájemné dohody. Ta nezřídka zahrnovala strategické rozhodnutí, že jeden z partnerů (typicky žena) se z existenčních důvodů bude držet v pozadí, aby se vyhnul případnému postihu, nepřišel o zaměstnání a mohl udržovat rodinu v chodu.

Konec politiky v domácnosti

Vzhledem k výše uvedenému je zřejmé, že podíl žen zapojených do československého opozičního hnutí lze jen obtížně stanovit; můžeme však oprávněně předpokládat, že se pohyboval někde mezi jednou třetinou a jednou polovinou. Kam se však tyto ženy vytratily po roce 1989? Podle Marcely Linkové, vedoucí výše zmíněného výzkumného projektu AV ČR, spočívá možné vysvětlení v tom, že po změně režimu došlo k oddělení soukromé a veřejné sféry. Politická činnost se z domácností opětovně přesunula do veřejného prostoru, a tím částečně mimo dosah do té doby politicky aktivních žen. Vytratila se tak zvláštní okolnost kompenzující omezení, s nimiž se člověk pečující o rodinu při snaze o veřejné angažmá setkává.

Jiné vysvětlení nabídla v Knihovně Václava Havla Zofia Romaszewska: při boji proti komunistickému režimu se podle ní příliš neuplatňovaly osobní ambice, jež Romaszewska přisuzuje spíše mužům. Veškerá opoziční činnost totiž podle ní chtě nechtě směřovala k tomu, že člověk bude potrestán a pravděpodobně uvězněn, a „do vězení se všichni hrnuli stejným tempem a stejně rozhodnutí“. Při jednání u kulatého stolu v roce 1989 však už byla v Polsku situace jiná a představitelé opozice se diferencovali podle toho, zda měli ambice se do jednání zapojit, nebo „stáli více nohama na zemi“ a považovali ho především za divadlo. Kromě toho z čelných řad politického života v této době odešlo mnoho představitelů Solidarity kvůli tomu, že nesusouhlasili s linií jejího předsedy Lecha Wałęsy. Součástí této skupiny bylo i několik velmi významných ženských osobností (za všechny jmenujme Annu Walentynowiczovou a Joannu Duda-Gwiazdovou), avšak jejich marginalizace patrně s pohlavím přímo nesusouvisela.

Nepodstatná otázka?

Feminismus byl jak Československu, tak v Polsku 70. a 80. let marginálním fenoménem, mnozí ho pokládali za exotickou kuriozitu. Jak vzpomíná Petruška Šustrová, s feministicky orientovanými iniciativami se v této době setkala dvakrát. V obou případech se jich odmítla zúčastnit s tím, že se jedná o nemístnou segregaci, a považovala je za absurdní. V popředí zájmu disentu v obou zemích se nacházelo téma lidských práv a narovnání vztahu občana a státu, otázka genderových rozdílů byla v tomto ohledu druhotná.

Zájem o téma působení žen v disentu je zcela namístě. Nelze však přehlédnout, že pro samotné účastnice tehdejšího dění je poněkud překvapující a ne zcela srozumitelný. Jak se opakovaně ukázalo ve zmiňované debatě i v promítaném dokumentu, dnešní pohled na tehdejší společenské poměry nám automaticky podsouvá interpretaci, že ženy čelily marginalizaci a různým formám útlaku ze strany mužů – evidentně se to však neprotíná s tím, jak o svých zkušenostech smýšlejí pamětnice. Obě diskutérky opakovaně odmítly, že by se v rámci opozičního prostředí činil rozdíl mezi muži a ženami, že by se něčí hlas či názor přehlížel z důvodu pohlaví. Nejedná se přitom o idealizaci tehdejších vztahů – jak uvedla Zofia Romaszewska, v polské opozici se našla spousta lidí, jejichž hlas nebyl v důležitých momentech vyslyšen, ovšem nikoli kvůli jejich pohlaví. Se stejnou reakcí se setkávala i autorka dokumentu Marta Dzido: většinou narážela na překvapení,

Signatářka Charty 77, socioložka a přední postava českého feminismu Jirina Šiklová. Foto: Wikimedia Commons/Petr Vilgus

její respondentky se nad genderovými otázkami disentu před kamerou zamýšlejí vůbec poprvé. Dnešní optika reprezentovaná mladou dokumentaristkou se s odpověďmi respondentek mívá, a film tak trochu promarňuje příležitost položit jim i jiné otázky. Jedná se přece o účastnice mimořádně zajímavých historických událostí! Neustálý údiv nad tím, kde všude se dění účastnila nějaká žena, sám o sobě dvouhodinový film neutáhne.

Ze vzpomínek výše uvedených pamětnic i mnoha dalších žen zde nezmíněných vysvítá, že vnímaly nerovnost ve smyslu dělby práce v domácnosti, omezení vyplývající z role matky, hospodyně a hlavní pečovatelky. Opoziční prostředí bylo ostatně poměrně konzervativní, muži navíc často pracovali fyzicky nebo trávili mnoho času mimo domov, takže tato role spočívala prakticky výhradně na ženách. Odmítají však, že by v disentu zažívaly nerovnost v oblasti toho, jak a zdali je akceptován jejich názor a politická aktivita. Také v tomto ohledu nám prostředí opozičních aktivistů může být stále vzorem.

Anna Plasová

Nízké Beskydy: Pestrobarevný svět ve stínu sousedních hor

Název Nízké Beskydy není v Česku příliš známý, ačkoliv právě v tomto pohoří se nachází městečko, jehož název díky stejnojmenným sportovním oddílům slyšel snad každý – Dukla. Nedaleko od něj leží proslulý Dukelský průsmyk, kde za války bojovali i českoslovenští vojáci. Nízké Beskydy se vždy vyznačovaly značnou rozmanitostí, o niž bohužel téměř přišly v neklidném 20. století. Dnes však znovu ožívají, a to mimo jiné díky literární tvorbě známého polského spisovatele Andrzeje Stasiuka.

Nízké Beskydy (polsky Beskid Niski) rozkládající se na území Polska a Slovenska jsou nejnižší částí Karpat, když jejich nejvyšší hora dosahuje pouze 1002 metrů nad mořem. Jejich hranici tvoří Kurovské sedlo nedaleko Bardejova na západě a Lupkovský průsmyk u Medzilaborců na východě. Na západě plynule přecházejí přes Sadecké Beskydy (podle města Nowy Sącz, česky Nový Sadec) v Pieňiny a Tatry, na východě pak v Bukovské vrchy (polsky Bieszczady), přičemž z turistického hlediska leží ve stínu právě těchto sousedních hor. Na severu se zase Nízké Beskydy mění v hustě osídlenou Krosensko-jaselskou kotlinu a následně další menší hory, takzvané Pogórze. Následující řádky se věnují výhradně polské části Nízkých Beskyd a přilehlému regionu. V příštím čísle *Demokratického středu* na ně naváže text o části slovenské.

Etnografická pestrost

V minulosti představovaly polské Nízké Beskydy etnograficky velmi rozmanitý region obývaný kromě Poláků také Rusíny (v této oblasti nazývaných Lemkové; Rusíni jsou někdy považováni za etnografickou skupinu Ukrajinců) a početnou židovskou komunitou. Jelikož tento region byl dlouho součástí rakouské Haliče, nelze zapomínat ani na kulturní vliv německého prostředí. Kvůli událostem první poloviny 20. století ale region bohužel svou kulturní rozmanitost z velké části ztratil. I přesto zde lze stále nalézt mnoho památek a stop nejen po této relativně nedávné minulosti, ale i po starším pravěkém osídlení, kterému je věnován skanzen Karpatská Trója nedaleko města Jaslo.

Pokračování na str. 34

Hora Cergowa u města Dukla.

Foto: Michal Lebduška

Pokračování ze str. 33

Rozmanitost oblasti vyplývá do značné míry ze skutečnosti, že byla ve středověku pohraničím mezi Polskem a Rusí. Již v polovině 14. století se ale podařilo polskému králi Kazimírovi III. Velikému expandovat dále na východ, díky čemuž zůstaly Nízké Beskydy nepřetržitě až do 18. století součástí polského státu. I tak zde ale stále jedna hranice vedla – mezi Polskem a Uhrami. Současná polsko-slovenská hranice až na menší výjimky kopíruje právě tuto starou polsko-uherskou hranici. A právě obchod s Uhrami byl po dlouhou dobu jedním z motorů rozvoje tohoto regionu, přičemž tento fakt připomíná i místní topografie. Například hlavní ulice v Dukle se dodnes nazývá Trakt Węgierski čili Uherská cesta.

Po trojím dělení Polska se Nízké Beskydy staly součástí rakouské Haliče, v níž administrativně zůstaly až do roku 1918. Po první světové válce se sice vrátily pod správu obnoveného Polska, nicméně později v souvislosti s posunem hranic po druhé světové válce ztratily své přirozené administrativní centrum (alespoň pro východní část regionu) Lvov. V současnosti se polské Nízké Beskydy rozkládají na území Malopolského (Krakov) a Podkarpatského (Řešov) vojvodství, přičemž jejich přirozenými centry jsou okresní města Gorlice, Jasło, Sanok, a především pak největší z nich, padesátitisícové Krosno. Není bez zajímavosti, že právě z tohoto města pocházel první tajemník Polské sjednocené dělnické strany (obdoba KSČ) Władysław Gomułka.

Ekonomický rozvoj za Rakouska-Uherska

Zcela zásadní pro rozvoj Haliče, a tedy i Nízkých Beskyd bylo již zmiňované období rakouské nadvlády. Klíčovým odvětvím se zde stala těžba ropy. Průkopník zpracování ropy a vynálezce petrolejové lampy Ignacy Łukasiewicz založil v roce 1854 nedaleko Dukly první komerční ropné vrty na světě. Právě v tomto místě, kde mimochodem stále fungují dva vrty z období okolo roku 1860, vznikl rozsáhlý skanzen, jenž představuje jednu z mnoha místních turistických atrakcí. Odsud se těžba později přesunula hlavně do okolí města Gorlice na západě Nízkých Beskyd a poté k městu Boryslav na Ukrajině. Dodnes lze ale v pásu sahajícím až k ukrajinské hranici najít řadu funkčních ropných vrtů.

V roce 1884 byla otevřena takzvaná Haličská transverzální dráha o celkové délce 577 km, která se v Čadci odpojila od Košicko-bohumínské dráhy a vedla podél slovenských hranic až na dnešní Ukrajinu, kde končila u městečka Husjatyn na tehdejší hranici s Ruskem. Tato stavba měla především vojenský význam a dnes slouží pouze k lokální přepravě. Nicméně právě zde je dědictví Rakouska snad

Římskokatolický kostel v polském Haczwowie je zapsán na seznamu UNESCO.

Foto: Michal Lebduška

nejpatrnější: v podobě charakteristických železničních stanic, které najdeme i v Česku. Mimochodem po kousku této trati – ze Slovenska přes Lupkovský průsmyk a poté do Přemyšlu – jel hrdina románu Jaroslava Haška Josef Švejk, jehož cestu přes tehdejší Halič připomíná pomník v centru města Sanok.

Z období c. k. monarchie pochází i dříve jedna z největších místních firem, sanocká továrna Autosan, která se postupně vyvinula v obřího výrobce autobusů. Po pádu komunismu ji však potkal podobný osud jako českou Taturu a i přes různé pokusy polských vlád o záchranu je zde výroba v posledních letech velmi sporadická. I přes vznik podniků typu Autosanu byly Nízké Beskydy za Rakousko-Uherska velmi chudou oblastí poznamenanou vysokou mírou emigrace z velké části do USA a Kanady, po níž zůstala v severní Americe silná rusínská diaspora.

V meziválečném období byla oblast polských Nízkých Beskyd nejižnějším cípem takzvaného Centrálního průmyslového okruhu (Centralny Okręg Przemysłowy) vytvořeného ve druhé polovině třicátých let. Právě v meziválečném období vzniklo v Krosně letiště a také proslulé sklárny, jež se změnily za komunismu v kolos zaměstnávající přes sedm tisíc osob a které úspěšně fungují dodnes.

Válečné rány

Nízké Beskydy těžce poznamenaly obě světové války, když přes ně několikrát prošla fronta. Na počátku první světové války Rusové obsadili takřka celou Halič a pronikli přes karpatské průsmyky až do tehdejších Uher, tedy na území dnešního Slovenska. Až teprve na počátku května 1915 se spojené německé a rakousko-uherské armády podařilo prolomit v bitvě u Gorlic frontu a posunout linii bojů výrazně dál na východ.

V souvislosti s tím vzniklo v prostoru od Dukly až po Krakov kolem čtyř set vojenských hřbitovů, které byly projektovaly slavnými architekty v čele s u nás dobře známým Slovákem Dušanem Jurkovičem (autor mimo jiné staveb

na Pustevnách nebo lázeňských budov a kolonády v Luhačovicích). Díky tomu zde dodnes existuje naprosto unikátní soubor umělecky vysoce hodnotných objektů rozestých po místních kopcích. Zajímavostí je, že zde vedle sebe leží vojáci mnoha národností a vyznání včetně spousty Čechů, Židů, bosenských muslimů, ale i nepřátel z ruské armády. Preciznost rakouských tvůrců dokládá mimo jiné i to, že jednotlivé náhrobky jsou přizpůsobeny vyznání padlého. Například ruští vojáci mají na svých hrobech vždy pravoslavné kříže.

K první světové válce se váže i jeden neslavný příběh. Z obav před kolaborací s Rusy byla v této době řada místních Lemků internována v táboře Thalerhof nedaleko Štýrského Hradce. Na počátku války také Rakušané v Gorlicích bez soudu popravili místního pravoslavného duchovního Maxima Gorlického (vlastním jménem Sandovyč), který byl v roce 1994 rámci pravoslavné církve svatořečen.

Pokud jde o druhou světovou válku, tak ta je spojena především s krvavou Karpatsko-dukelskou operací, při níž se Rudá armáda spolu s československými jednotkami snažila probjovat přes Karpaty na Slovensko. V Polsku tyto události připomíná například rozsáhlý vojenský hřbitov v Dukle, kde jsou pohřbeni i českoslovenští vojáci. Z časů druhé světové války pochází i jedna z největších zajímavostí regionu. Na sever od Nízkých Beskyd v kopcích nad Krosensko-jaselskou kotlinou se nedaleko města Strzyżów nachází takzvaný Anlage Süd čili komplex bunkrů se dvěma unikátními tunely pro vlak. Jednalo se o komplex určený přímo pro Adolfa Hitlera, jenž se tu v srpnu 1941 setkal s Benitem Mussolinim. Kromě toho vznikl v podhůří Nízkých Beskyd i jeden z nacistických koncentračních táborů, který se nacházel ve vsi Szebnie mezi Krosnem a Jaslem a jemuž věnovala báseň polská laureátka Nobelovy ceny Wisława Szymborska.

Stopy zmizelých Židů a Rusínů

Druhá světová válka a roky bezprostředně po ní znamenaly pro Nízké Beskydy nejtragičtější období. Nejdříve byla v holocaustu zničena místní židovská menšina (například v Dukle tvořili Židé před válkou přes 70 procent obyvatel), po které tu zůstaly jen lépe či hůře zachovalé hřbitovy a synagogy a především masové hroby v okolních lesích. Po Židech zmizeli Rusíni, kteří byli nejdříve v rámci reciproční akce související s posunem polské hranice vysídlováni na Ukrajinu a poté v roce 1947 v rámci takzvané Operace Visla převážně do západního Polska na území získaná od Německa. Jen velmi málo Lemků se vrátilo zpět, a to vesměs do okolí Gorlic.

Dodnes po nich zůstaly především kamenné kapličky, náhrobky na hřbitovech a unikátní sakrální architektura v čele s dřevěnými řeckokatolickými kostelíky, z nichž některé byly zapsány na seznam světového dědictví UNESCO (spolu s neméně zajímavými dřevěnými římskokatolickými kostely). Při toulání místní krajinou může turista velmi snadno narazit na místa, kde kdysi bývala vesnice, kterou dnes připomínají často jen ovocné stromy uprostřed lesů nebo třeba opuštěné studny. Jednu takovou poloopuštěnou vesnici s názvem Wołowiec, již dnes obývá pouze čtyřicet osob, proslavil známý polský spisovatel Andrzej Stasiuk, který se sem přestěhoval z Varšavy.

Uherský hraniční kámen.

Foto: Michal Lebduška

Sanok, Dukla a Lemkovská vatra

Mezi další zajímavá a turisticky atraktivní místa patří již zmíněné město Sanok. Přímo v centru vedle rynku stojí středověký královský hrad, jenž byl v roce 2013 doplněn o zajímavou přístavbu. Uvnitř sídlí historické muzeum a především pak galerie obrazů slavného polského malíře a místního rodáka Zdzisława Beksińskiego. Dále se v Sanoku nachází největší skanzen v Polsku, jehož součástí je nedávno postavený velmi působivý Haličský rynek.

Město Dukla se pojí s osobou polského františkána Jana z Dukly, kterého v roce 1997 svatořečil Jan Pavel II. Světcovu památku připomíná zdejší nádherný barokní klášter s poutním kostelem. K dalším dominantám městečka patří pozdněbarokní zámek a především pak umělecky velmi cenný rokokový farní kostel. Nedaleko

Dukly se nacházejí malebné lázně Iwonicz-Zdrój s unikátní dřevěnou historickou zástavbou, jež je ostatně pro celý region charakteristická. Doporučit lze také návštěvu Magurského národního parku, který se rozkládá ve vysídlených částech hor a přes nějž lze dojet do slovenského Bardejova.

Ačkoliv prošly polské Nízké Beskydy ve 20. století velmi dramatickými proměnami, tak neustále žijí, a dokonce se v posledních letech velmi zajímavě turisticky rozvíjejí. Jednou z příčin je bezpochyby popularizace regionu Andrzejem Stasiukem, podle jehož knihy Haličské povídky vznikl v roce 2008 film *Jahodové víno* (polsky *Wino truskawkowe*), v němž si hlavní role zahráli Jiří Macháček a Zuzana Fialová. Kromě přírody a památek sem turisty přitahují právě Lemkové, které dnes polská vláda uznává za samostatnou etnickou menšinu. Každoročně se zde proto koná celá řada různých folklórních akcí v čele s takzvanou Lemkovskou vatrou, na niž se do vsi Zdynia (rusínsky Ždyňa) každé léto sjíždějí tisíce lidí. V roce 2017 se koná ve dnech 21. až 23. července.

Michal Lebduška

Vycházíme již od roku 2012

Připravujeme:

- **Východní politika střeoevropských států**
- **Česko před velkou volební bitvou**
- **Slovenská část Nízkých Beskyd**